

В ГАЛИЦЬКІЙ НЕВОЛІ

ДРАМА В 5 ДІЯХ, ЗІ СПІВАМИ
І ТАНЦЯМИ.

Представляє жите Галиць-
ких Українців під гнетом
Польщі в ХХ. столітю.

1921.

Написав: ДМИТРО ГУНЬКЕВИЧ.

“В Галицькій Неволі”

**Драма в 5 діях, зі співами
і танцями.**

Представляє жите Галицьких Українців під гнетом
Польщі в ХХ. столітю.

— Написав —

Дмитро Гунькевич.

1921.

НАКЛАДОМ: УКРАЇНСЬКОЮ КНИГАРНІ
850 Main Street. Winnipeg, Man.

З ДРУКАРНІ "КАНАДИЙСКОГО ФАРМЕРА"
120-122 King Street. Winnipeg, Man.

Дмитро Гунькевич,
автор.

Дієві особи:-

ДІДИЧ — властитель сільських дібр.

РАДЦА — повітового суду в Галичині, потім офіцер в польській армії.

ПАНІ — жена радци.

ВАХМІСТШ — жандармерії, п. Кшижановский.

СТУДЕНТ — осьмої кляси гімназіяльної.

ШЛЯХТИЧ — гість дідича.

КАТЕРИНА — покоївка, потім любовниця дідича.

КАРОЛЬКА — дочка неправого ложа Катерини і дідича.

ОРИСЯ — друга покоївка.

ЛЬОКАЙ.

СТЕФАН, } Господарі, відтак галицькі повстанці.
ПЕТРО. }

ГАРАСИМ — господар, потім імігрант до Канади.

ЖЕНА — Гарасима.

ІВАН — старий господар, літ 60.

ОЛЕНА — служниця панська.

ГРИЦЬ — парубок, панський слуга, наречений Олени.

ВАСИЛЬ — парубок, відтак отаман повстанців.

АГЕНТ — еміграційної кампанії з Канади.

СЕКВЕСТРАТОР — судовий урядник.

ПЕРШИЙ ГАЙДУК, } панські наганячі.
ДРУГИЙ ГАЙДУК. }

НИКОЛА — сільський парубок.

ЗОНЯ, } сільські дівчата.
ТЕТЕЯНА. }

ЖИД — сільський лихвар.

ПАРУБКИ, ДІВЧАТА. — СІЛЬСКІ ПОВСТАНЦІ. —
ПОЛЬСЬКЕ ВІЙСЬКО.

**Межи 1. а 2-гою дією минає одна ніч. — Межи 2-гою а
3-тою минає один рік. — Межи 3-тою а 4-тою п'ять літ.**

**Межи 4-тою а 5-тою минає десять літ. — Закінчене
дієТЬ ся в 1916 році.**

ДІЯ I.

Панська хата. На середині і по обох боках двері. Двоє великих вікон закритих фіранками. Стіл, на столі флякон з цвітами, бюрко в куті, софа і кілька крісел. — Вечер.

ЯВА 1.

КАТЕРИНА — покоївка робить порядки, обтирає меблі і співає собі під носом якусь мельодію. Затричує ся на хвильку. Відтак вздихає і говорить: Ох, Господи! Який то наш пан дідич добрий! Прийде, гарненько усміхнеть ся, заговорить, за личко щипне, око прижмурить. Одного разу навіть на цукорки дав. (Думає хвильку). Хоть я ще тут не так довго служу, але як буде так завсігди, то нема чого нарікати. (Стає засумована). І чого то так, наші селяне, нарікають на пана?... Мені аж дивно стає. Вони самі не знають, чого вони хотять.

ЯВА 2.

ОЛЕНА. О, о, о, а ти тут Катерино? А я так за тобою шукаю...

КАТЕРИНА. А чого ж тобі треба від мене?

ОЛЕНА. Та час на вечеру іти!

КАТЕРИНА. О, о, о... А я й забула...

ОЛЕНА. То вже йдеш?

КАТЕРИНА. Зачекай хвильку, зараз іду.

ОЛЕНА. То я зачекаю!

КАТЕРИНА. Чи ти Олено вже довго служиш в пана дідича?

ОЛЕНА. Вже два роки минуло! На третий переступаю! Вже й навприкилось все служити.

КАТЕРИНА. А добре тобі тут?

ОЛЕНА. От, звичайно, як у пана! Або що?

КАТЕРИНА. Бо я чула, що селяне чогось дуже напікають на пана.

ОЛЕНА. Абож немають чого?

КАТЕРИНА. Хибаж пан їм яке лихо заподіяв?

ОЛЕНА. Щей яке лиxo!

КАТЕРИНА. А то яке?

ОЛЕНА. Забрав від громади ліс, толоку. А тепер ще хоче й ріку заборонити, щоби селяне в ній не ловили риби!

КАТЕРИНА. Бо може то колись до пана належало!

ОЛЕНА. (Махає рукою.) Та де там!

КАТЕРИНА. Та я оноді на тижни, пішла в село і зайшла до хати Стефана. А Стефан як зачав мені говорити на пана, то мене аж страх зібрav! Питає мене Стефан: — А в дома твій пан? Нї, кажу, поїхав чогось до Львова! А Стефан менї каже: — А щоби він пропав під землю, той дерун, та той кровопієць! Каже, напосів ся на нас, тай хоче нас всіх живцем пожерти!

ОЛЕНА. І ти не віриш сему?

КАТЕРИНА. Не зовсім! Він показує на такого доброго! Він так мило говорить до мене! А одного разу навіть на цукорки менї дав!

ОЛЕНА. Почекай, то всьо минеть ся! Він вже не одній на цукорки давав, тай від тих цукорків і до смerti гірко буде!

КАТЕРИНА. Та чого ж так?

ОЛЕНА. Як побудеш довше, то будеш знати!

КАТЕРИНА. Та скажи, чого боїш ся?

ОЛЕНА. Я не боюсь, але найлучше як ти сама дізнаєш ся.

ЯВА З.

ЛЬОКАЙ. (Несе письмо і кладе на стіл). Депеша від пана дідича.

КАТЕРИНА (підходить до стола, бере письмо і читає): Пшяеде ютро з госьцем. Вшистко ма биць готове. (Кладе письмо на стіл). От вже знов гості.

ОЛЕНА. А, до чорта десь тих гостей набирається. Знов буде роботи по уха!

ЛЬОКАЙ (Усміхаючись). А мені свіжі корони!

КАТЕРИНА. Іди і скажи окомановищої рано вислав фіякра на стацію! Завтра пан приїде з гостями.

ЛЬОКАЙ. Добре! (Відходить).

ОЛЕНА. Вже знов не буде часу в село вийти.

КАТЕРИНА. Хибаж ти так пана боїш ся?

ОЛЕНА. Як не боятись, коли пан куди ходить то тільки кричить та лає!... Одного разу, коли я давала курам їсти ян надійшов і зобачив як стара курка настолочила курятко, та мене палицею по плечах, та по плечах! I каже: ти чому курят не пильнуєш? Ти хочеш мені всі курята видушити?

КАТЕРИНА. Алеж ти тому невинна, що курка курятко настолочила?

ОЛЕНА. Я сама знаю, що я невинна! Але пана палиця свербіла і він почіав її до моїх плечий!

КАТЕРИНА. (Смієсь ся) Ха, ха, ха...

ОЛЕНА. (жалісно). Ти смієш ся? А я мусіла плакати!

КАТЕРИНА. Алеж мені здається, що наш пан не такий дуже злий.

ОЛЕНА. Як побудеш довше, то переконаєш ся.

КАТЕРИНА. Він зі мною так гарно обходить ся. Усміхається до мене. Зачіпає мене...

ОЛЕНА. Е-е-е, бо пан тільки, тілько гарні і молоді дівчата любить. Ой, не одну він вже звів з доброї до-

роги! Тай не одна тепер оплакує свою нещасливу долю.

КАТЕРИНА (засумовано спускає очі в долину).

ОЛЕНА. Чого ж ти так засмутилась?

КАТЕРИНА. Я тільки так!...

ОЛЕНА. Та чого ми гризем ся паном. — Він нами певно не гризе ся.

КАТЕРИНА. Я чула що ти гарно співаєш? От лучше заспівай яку пісню.

ОЛЕНА. Я засмутила тебе, то й розвеселю. Але якої би то вдати?

КАТЕРИНА. Співай якої гарної, аби серце усміхнулось.

ОЛЕНА (співає): —

Пращавсь козак, під черешнєв,
З дівчиною своєю.
Обнимав ся, цілував ся,[•]
Сам оден із нею.

Ще черешня не зацвила,
Де я з ним кохалась.
Від тогди я сумна стала,
Як з ним розпращалась.

Де ти милий, чорнобривий,
Де ти, озови ся.
Серце вяне, очі плачуть,
Прийди подиви ся.

КАТЕРИНА. Е-е-е, ти якоїсь жалібної...

ОЛЕНА. Се моя улюблена пісонька.

КАТЕРИНА. Хиба ти колись кохала кого, що так співаєш?

ОЛЕНА. Кохала? — Ще й як кохала!

КАТЕРИНА. А тепер чи кохаєш? Ох, як серце рветься до кохання.

ОЛЕНА. Кохаю! Та що з того, — він бідний.

КАТЕРИНА. Хибаж бідному не женити ся ніколи?
Бідному так само хочеть ся жити.

ОЛЕНА (сумно). Бідному все однаково... Вродить ся на панськім, тай умирати мусить, як той невільник.

КАТЕРИНА. А ми й забули за вечеру? А то вже й трохи пізно.

ОЛЕНА і КАТЕРИНА. Ходїм на вечеру. (відходять на ліво).

ЯВА 4.

ГРИЦЬ (входить помало на сцену і розглядається). Га-а-а, пішли на вечеру. Ну то й добре! Вони тут як на якім весілю виспівують, а я, — під вікном слухаю! Звісно, нема пана в дома, тай не боять ся. Правду то люди кажуть: — “Як Бога нема в дома, то святі, що хотять то роблять”. (Приглядається уважно річам). Ге-е-е, ге-е-е! Яке тут всю гарне, та дороге... Аж мило посидіти. А то вже панам добре жити! Нічого не робить, а живе, як який божок! От хочби і наш пан дідич: — Нічого не робить, а їде повозом, щей чотирма кіньми, де йно загадає. А бідний селянин не має ані одної шкапи, хоч би якої на трох ногах, аби мав чим хоч до міста поїхати. Пан єсть що йно душа забагне, та пе ріжні вина, та шампани, скілько в него влізе ся, аж мало шкіра не пукне! Житя, тай годі! Вживаває роскошів сего світа. Про небо він не дбає. Його царство тут на землі. (Сідає коло стола, і думає хвильку). А ти бідний хлопе, як той віл у ярмі, від рана аж до вечера роби, гаруй, аж спина болить! (Випростовує спину). Та ще й бояти ся треба. (Встає і проходить). Тай кажуть люди, що є правда на світі. Ні, німа пра-види! (Сам до себе). Та бо я ту так розгосподарив ся, як який пан. А то якби хто побачив, то без штовханців не обійшло би ся. Та вони пішли на вечеру, а я тут

сховаюсь. А коли вони прийдуть то я їх добре настрашу (ховаєш в кут за бюро).

(З другої кімнати чути дівочу мельодію).

ЯВА 5.

КАТЕРИНА І ОЛЕНА. (Входять і сідають на крісла).

ОЛЕНА. Ти вже ідеш спати Катерино?

КАТЕРИНА. Ні, ще за скоро.

ОЛЕНА. От, коби ще хто був тобисьмо трохи погуляли! Коби який парубок прийшов...

ГРИЦЬ (рухаєшся, робить шелест). Бу-у, гу-у-у!

КАТЕРИНА І ОЛЕНА (посхапались перестрашені і втікають в другий кут). Ой, ой, тут щось є. Ой, дідько! Бігме дідько! Ой, ой! (Хрестяться поступаючись в зад).

ГРИЦЬ (Вилазить). Чого кричите навіжені? Се я, Гриць Макогонів. Ха, ха, ха!...

ОЛЕНА І КАТЕРИНА (кидаються до Гриця і блють його кулаками в плечі). А на, маєш! А на, маєш! Тишибенику! А на, маєш!

ГРИЦЬ. Чекайте сороки! Бо на другий раз бігме ще гірше перестрашу!

ОЛЕНА (знов кидаєш і бє його кулаком в плечі). А ти урвителю! Ти ще раз будеш нас страшити? А на, маєш! Абись знов на другий раз, як нас страшити!

ГРИЦЬ (смієшся). Ха, ха, ха! Ви би самого чортяки не настрашились. А мене хрещеного то боять ся. От дівоча натура! Ха, ха, ха!

КАТЕРИНА (зі страху береться за груди). Ох, як серце забилось. Так, перестрашилась! А щоби тебе всі чорти страшили, тишибенику!

ГРИЦЬ. Ви хотіли погуляти, отже я вже готовий. А з тої утіхи мене то аж там, у кут встремило. (Бере Олену за руку). А ти Оленко що? Дуже настрашила

ся? Ходи, я трошка розвеселю тебе, тай той страх віджену. То твоя пісонька так мене сюди притягнула. (Обіймає Олену). Ох, як ти гарно співала!

ОЛЕНА. Дякую за похвалу. Се тілько для тебе мій коханий я так співаю. Як би ти знов, як мені скучно за тобою коли я тебе не бачу. Моє серце на крилах за тобою літає.

ГРИЦЬ. І мені так само скучно без тебе. Тому я сюди прийшов. (Обіймають ся і цілують ся).

КАТЕРИНА (заздрісно). Ну, вже й обіймати ся почали.

ГРИЦЬ. А тобі завидно стало?

КАТЕРИНА. Не завидно, але от ліпше заспівай нам якої пісні.

ГРИЦЬ. Ха, ха, ха! От маєш дівчата. Заставляють мене співати. А щож ви за дівчата, коли навіть пісоньки завести не умієте?

ОЛЕНА. Ну, то й заспіваємо.

КАТЕРИНА І ОЛЕНА співають дует.

Доле наша, доле,
Чом ти така злая.
Чом ти не такая,
Як доля чужая.

Ті що ніц не роблять,
То в жупанах ходять.
А я роблю, дбаю,
Та нічо не маю.

Чи я не вродлива
Що я нещаслива?
Усі вийшли замуж!
А я ся лишила.

Ой ти доле наша!
Чом не справедлива.
Ти для інших добра,
А для нас фальшива.

ГРИЦЬ, (котрий до тепер слухав; тепер сам співає): —

Ой, рад би же я,
Моя милая,
З тобою одружитись.
Не годен ніяк,
Бо я є бурлак,
Нема де притулитись.

КАТЕРИНА I ОЛЕНА (беруть ся попідбоки і гуляють коломийки або козака, і приспівують до такту).

Ти все Грицю заробляєш,
Що заробиш, пропиваєш.
То, що в день ти запрацюєш,
То вночі всьо прогайнуєш.

ГРИЦЬ (іде і собі козака і приспівує до такту): —

Не жури ся моя мила,
Я з тобов ся оженю!
Як заслужу лише грошей
Повнісеньку кишеню.

ЯВА 6.

ЛЬОКАЙ. Входить. (Всі зобачивши льокая, стають трохи перестражені).

ЛЬОКАЙ (усміхаючись). Чого видивились, як жаби на вола? Не бійтесь!

(Всі сміють ся крім льокая): Ха, ха, ха!

ГРИЦЬ. От здибав ся тобі віл! Хлопче, тобі до нас рівнатись?

ЛЬОКАЙ (соромливо). Рівнатись, не рівнатись. Але погуляти можна.

ГРИЦЬ (гордо). Тобі пора спати, щоб не дрімав завтра при гостях. А то ще й стусана часом від котрого оближеш.

ЛЬОКАЙ (сміло). Вам всім пора, а ви не спите. Та ще такого стукоту наростили, що всіх щурів пови-страшуює...

КАТЕРИНА. А ти певно не годен спати?

ЛЬОКАЙ. А вже, що не годен!

ОЛЕНА. Ну, йди вже йди, ми більше не будем гу-ляти...

ЛЬОКАЙ. (Невдоволено відходить).

ГРИЦЬ. Мушу і я вже іти, бо як той йолуп скаже окоманови, то без стусанів не обійдеть ся. (Подає руку Катерині, відтак обіймає і цілує Олену, відходячи говорить): На добраніч вам, мої дорогенькі, рад би по-гуляти, та боюсь! (Відходить).

ОЛЕНА. От і перешкодив нам, той йолуп, не дав трошки погуляти. Ноги аж самі скачуть...

КАТЕРИНА (сідаючи на крісло). А я вже й зму-чилась! Не звикла гуляти... От сідай та розкажи де-шо.

ОЛЕНА (сідає). А щож я буду тобі розказувати. Не довго наїжлася, нігде не бувала, тай мало знаю.

КАТЕРИНА. А от розкажи дещо про свого ми-лого....

ОЛЕНА (здвигає раменами). Щож я тобі буду за него розказувати? А от бачилася його самого. Хло-пець гарний і моторний і роботячий...

КАТЕРИНА. Але чи він любить тебе?

ОЛЕНА. Любить. Горячо любить!

КАТЕРИНА. А чому ж він не женить ся з тобою, коли він тебе так горячо любить?

ОЛЕНА (сумно). Ми можеб були вже й пібрали ся, та в однім лихо. Він бідний, а я сирота. Поберемось тай хиба знов підемо до пана на службу? От тому ми і не квапимось... (До Катерини). А розкажи ноти що за свого милого. (Сміючись). Ти певно, якогось панича, або й самого пана любиш?

КАТЕРИНА. Я? Я тільки мрію про любов. (По хвили вимушено). До мене наш пан залицяє ся.

ОЛЕНА (схопившись). Наш пан? Що ти кажеш?!

КАТЕРИНА. Так, наш пан дідич!

ОЛЕНА (сідаючи). Тому він тебе за покоївку взяв...

КАТЕРИНА. Призвав ся мені, що мене любить! І присягав ся, що зі мною оженить ся...

ОЛЕНА. Та дай Боже! (По хвили, задумчиво). Однак стережись, бо панська любов фальшива. А ти певна що він тебе широко любить?

КАТЕРИНА. Він присягав ся передімною, що мене не покине!

ОЛЕНА (зносить раменами). Та я, не завидую твоєму щастю. Але я не вірю в панську любов. Він вже не одній казав, що він її любить. Ти-ж проста селянка, ще й до того Українка, а він так Українців ненавидить! То тілько твоя врода і твоя краса чарує його.

КАТЕРИНА. Я вже йому то казала.

ОЛЕНА. А він що на то відповів?

КАТЕРИНА. Він? Він казав, що коли подивить ся на мою красу, то все забуває. Він мене ангелом називає. Каже, що без мене не годен жити. Він мене горячо любить...

ОЛЕНА. Не може жити без тебе? (Іронічно сміється). Катерино, не забудь на мої слова: "Панська ласка до порога. Ти вже не перша!"

КАТЕРИНА (обурено). Ти смієш ся з мене? За-видуєш мойому щастю?

ОЛЕНА. Ні! Хорони Господи!

КАТЕРИНА. Дивись Олено: — Тебе любить Гриць і ти його любиш. Ну і що з того? Ти сирота, а він бідний і через то не побирається. Чому ж я малаби від-ганяти від себе щастя? Чого ж я маю бідити, працюва-ти та гарувати, коли я можу панею бути, в прегарних шатах ходити, та в гарних покоях жити! Вживати роз-кошів сего світа та тілько слугам і служницям розка-зувати.

ОЛЕНА. А чому ж він вже не женить ся з тобою?

КАТЕРИНА. Казав що зараз як тілько зі Львова поверне.

ОЛЕНА. І весіля буде?

КАТЕРИНА. Хибаж пани весіля роблять? Сеж тілько хлопські церемонії...

ОЛЕНА. Чому би ні? Пани при якій небудь ока-зії гуляють, нето щоб на весілю не гуляли.

ЯВА 7.

ЛЬОКАЙ. (Входить і курить папіроску).

ОЛЕНА. Ти вже знов приходиш, ти урвителю?

ЛЬОКАЙ. Твій батько так називав ся.

ОЛЕНА (схапляєсь і бє його кулаком в плечі). А ти бішенику, то ти так мого тата називаєш? (Іде на мі-сце, сідає).

ЛЬОКАЙ (сідає близько дівчат, коло стола). Бо я його знаю. Такий самісінький як ти.

КАТЕРИНА (до Олени). Е-е-е, що ти слухаєш та-кого крутара. Він тобі небилиці плете.

(До льокая). Харитоне! Чи ти бачив вже коли панське весіля? Тиж всяда буваєш разом з паном!

ЛЬОКАЙ (весело). Я і був на панськім весілю! Або

що? Ти може задумала паношитись? О, о, о, в нашого пана се легко! В него все можливе.

КАТЕРИНА (зі злобою). От що він задумав. Я питую про весіля, а він про якесь паношеннє...

ЛЬОКАЙ. А вжеж! Єслиби ти не думала про щось подібного, то не питалаб про панське весіля! А на щож тобі воно потрібне?

ОЛЕНА. Так, так, Харитоне. До неї вже наш пан залицяє ся. Може і весіля буде.

ЛЬОКАЙ (байдужно). Ге, ге, ге! Ти не перша! Можеш сміло до него іти. Він уміє добре женити ся! (Накибує пальцем). Лише вважай, бо... (Крутить головою).

КАТЕРИНА (Перебиває йому). Не страхай. Я не така щоб зараз настрашилась... Я маю свій розум. Ти сейчас женив би ся, тільки щоби добрий вітер був.

ЛЬОКАЙ. Та щей вітру не було, а ви вже тут були весіля завели. А щоби то було, наколиб вітер був?... О тім вже й говорити нема що.

ОЛЕНА. А тобі видно завидно було і ти перебив нам. Видно сам хотів погуляти з нами?

ЛЬОКАЙ. Та вже ніяк гуляти. Ви тілько про панів та панські весіля думаете.

КАТЕРИНА. А тобі і сего шкода?

ОЛЕНА. Бо він хоче щоби тілько про него думати. Та де там...

ЛЬОКАЙ (злосно). Ви всі чортове насіння! Літаєте попід хмари а відтак на старість каєтесь. Лутше би відразу трохи присісти то непотрібно би потому плакати і жалувати того, що вже минуло ся.

ОЛЕНА. Ти думаєш щоби і ми, так як ти, вічно під дверима, як той собака, в день і в ночі на панських услугах були?

ЛЬОКАЙ. Томуж я так високо не літаю. Я знаю

чим панська ласка пахне. А служу, бо мушу служити, щоб не вмерти з голоду...

КАТЕРИНА. Тому і дівчата думають про панів, щоби опісля не бідити, коли трафляєш нагода панувати.

ЛЬОКАЙ. Коли ж бо ви дівчата ніколи негодні діпняти того, про що так все думаєте! Ви лутше зробите, коли понехаєте навіть думати про панів та панські весілля, а будете шанувати свій український хлопський стан. Лише тоді будете певні, що вас ніколи ністо з хлопського стану не скине.

КАТЕРИНА. Хибаж пана хтось може скинути з пана? Пан завсігди буде паном!

ЛЬОКАЙ. О... ні, любенька! Так оно не є. Пан загарбав хлопські землі, та ще й примушує хлопів, щоб робили на него! Але наколиб наші селяне пізнали свою силу, та зобачили хто то є їх гнобителем то они би сейчас скинули ярмо з себе і прогналиби всіх панів, і всіх своїх кровопійців!

ОЛЕНА. Правду кажеш Харитоне! Але наші селяне боять ся пана гірше чорта! На панських услугах всі і все: — попи страшать нас чортом і пеклом, військо багнетами, жандармерія і суди криміналами!... . Бо пани за те все платять, а хлоп не має чим платити.

ЛЬОКАЙ. Ти кажеш, військо багнетами нас страшить... Алеж у війську не служать пани, ані попи, а тільки такі самі хлопи з села, як і ми. І вся сила, і весь маєток єсть в нас, тільки ми не знаємо як то всю дістати в свої руки.

КАТЕРИНА. На тоє пани ідуть до школ, щоби знали як панувати над хлопами...

ЛЬОКАЙ. Они на тоє ідуть до школ, щоби ліпше вміли нас гнобити. А нас непускають до школ лише тому, щоби ми раз на все, зістали в їх ярмі. Але так довго бути не може. Прийде час справедливости. I тепер

вже час від часу селяне зачинають підносити голову, і добиватись свого права.

ОЛЕНА. Я чула що наша громада хоче будувати школу.

ЛЬОКАЙ. Так. Ухвалили побудувати та не мають з чого. Чекають аж пан приїде, щоби їм позволив нарубати матеріялу в лісі...

КАТЕРИНА. А на щож їм чекати? Чому не рувають в громадськім лісі?

ЛЬОКАЙ. Бо пан забрав всюй ліс від громади і она тепер не має нічого. А кому треба якого матеріялу то мусить купити в пана. Бачите, яка справедливість! Пан забрав громадський ліс силоміцею і за дармо а хлопи, як їм потрібно дерева мусять купити у пана. Тай ще питає на що тобі потрібно того матеріялу. I як не схоче, то і за гроші, не продасть.

ОЛЕНА. Колиби наші люди тримали ся купи, то сего не було би. Але наш народ темний і розбитий і тому пани мають силу і використовують бідне населене до послідної каплі крові.

ЛЬОКАЙ. Нарід темний і буде темний так довго, доки власною силою, не скине ярмо з себе; ніхто інший йому сего не зробить, ані в тім не поможе...

ОЛЕНА (встаючи). Але ми тут сидимо і розмавляємо над людською недолею, от вже далі свитає; пани вже надідуть, а ми нічого не маємо приготованого для гостей. Ходім, а то і нам буде біда.

ЛЬОКАЙ (встає). Правду кажеш, Олено. Коби так за що інше як за біду легко. Ходім спати заким пани приїдуть!

КАТЕРИНА I ОЛЕНА. Ходім, ходім спати! (всі троє виходять).

(Занавіса спадає).

ДІЯ 2.

(Панська кімната, двоє великих вікон закриті фіранками. На підлозі дорогий карпет, на середині кімнати стіл накритий скатертю. На столі флякон з цвітами і богато фляшок з шампаном, 6 келіхів і сигналовий дзвінок. — Навколо стола 6 дорогих крісел, під стіною коло вікна, велика софа. На право в куті велике бюро з зеркалом, на стінах портрети.)

ЯВА 1.

Коло стола сидять: — дідич, радца — пан Греховський; пані Греховська, жена радци; студент з 8 класи гімназіяльної; гість — шляхтич. (Всі напивають ся).

РАДЦА. (кладучи келіх на стіл). Zaledwie jeden szczególny raz mogłem przybrać czasu przyjechać na obiad, do wielmożnego pana dziedzica.

ДІДИЧ. (Закурюючи цигара.) A to dla czego proszę pana radcy?

РАДЦА. (Вивертаючись вигідно на кріслі, закладає руки за камізельку.) Jestem tak zajęty sprawami tych hajdamaków!

ПАНІ (до дідича.) Proszę pana dziedzica. Teraz ci hajdamacy buntują się!

ДІДИЧ. (Здивовано.) I czego oni chcą?

ПАНІ. Najwięcej przeciw szlachty! Przeciw żandarmeryji! A nawet czasem i żydów biją...

ДІДИЧ. Ja to słyszałem, że teraz te muzyctwo, te hajdamactwo, w niektórych miejscowościach podnoszą buntę.

ГІСТЪ. (поважно.) Trzeba koniecznie zaradzić jakos temu!

ДІДИЧ. (встає, підносить келіх до гори і говорить гордо.) Napijmy się na zdrowie szanownych gości. I na zasadę wszystkich hajdamaków!

ВСІ. (встають, підносять чарки до гори і кричать.) Niech żyje polski urząd! Niech żyje Państwo. (Трошкі

пють, а відтак кричать голоснійше.) **Śmierć wszystkim hajdamakom!** (випивають решту і сідають.)

СТУДЕНТ. To proszę, wielmożnego państwa. Tutaj na wsi, lub w tych małych miasteczkach, to jeszcze niema' nic takiego strasznego! Ale po wielkich miastach, tak jak we Lwowie to aż straszno co tam wyrabiają te hajdamacy! A najwięcej ci studenci, chłopcy synowie! Proste chamy, a jak złapią gdzie jakiego naszego szlachcica, to prosto chcą zamordować! Zbytkują się, biją, skóry by żywcem zdarli!

ГІСТБ. Nie przypuszczać tego chamstwa do wyższych szkół!

ПАНІ. Nasi Polacy sami temu winni.

РАДЦА. Proszę państwa. Jeżeli Polacy nie przypuszczają tych hajdamaków do wyższych szkół, to oni wyjeżdżają za granicę i tam się uczą!

ГІСТЬ (zdziwiono). I stąd przyjeżdżają uczone!

СТУДЕНТ. Tak jest, proszę wielmożnego pana! — We Lwowie jest teraz kilka profesorów, co przyjechali gdzieś z Ukrainy, czy skąd! I uczą po ukraińsku! A nawet mowę ukraińską wykładowę mają!

РАДЦА (zligno). To trzeba koniecznie nie dopuszczać tych łotrów do szkoły!

СТУДЕНТ. Ależ oni do nauki bardzo się biorą!

ГІСТБ. Oni teraz nawet swoich posłów do sejmu wybierają...

ПАНІ. Posłów! Posłów można podkupić. Dobrze zapłacić i oni będą cicho siedzieć! Pieniądze wszystko zrobią...

РАДЦА. Pieniądze? Pieniądze wezmą i z nas się śmieją, a swoje robią dalej! My już tak próbowały i się nie udało!

ДІДИЧ. Proszę państwa. Tutaj w mojej wsi jest jeden hajdamaka, nazywa się Stefan! Prosty chłop! Nic nie uczyony, zaledwie umi się podpisać! A taki mądry i uparty że co zamyśli to musi zrobić! I zawsze wygra sprawę! Co za wielkie kłopoty ja mam z nim!... Dokąd jego nie było we wsi, w ten czas ja mogłem z gminą zrobić co chciałem! Wójt jest

Polak, ksiądz proboszcz tak samo, stoi za panami, ja nawet czasem jego na obiad do siebie zapraszam. W ten czas ja zabrał od gminy trzysta morgów lasu i sto morgów pastwiska. A teraz chciałem rzekę zabrać! Chciałem przymusić chłopów płacić mnie za używanie wody. Ale ten Stefan dowiedział się i zrobił na mnie zażalenie do namiestnictwa i ja musiałem jechać do Lwowa ażeby załatwić tę sprawę.

ГІСТЬ (серіозно.) Такiego chama trzeba usunąć ze wsi.

СТУДЕНТ. Аresztować za najmniejsze przewinienie!

ПАНІ. I porozumieć się trzeba z panem sędzią i adwokatem!

РАДЦА. Ho, ho, ho! A my jak dostaniemy takiego ptaszka w swoje ręce, to on już stąd tak prędko nie wyjdzie...

ГІСТЬ. Proszę pana radcy. Takiego hajdamaki wsadzić do kryminału na parę lat!

ДІДИЧ. Proszę państwa. Ja już bym to dawno zrobił... Tylko za nim cała gmina stoi!

ПАНІ. I co? Pan dziedzic tego się boji?

ДІДИЧ. Nie boję się! Ale wszystkie chłopy zbuntują się!

РАДЦА. (здивованo.) Zbuntują się?

ДІДИЧ. Tak! Proszę pana radcy!

РАДЦА (zі злостию). Sprowadzić żandarmów, niech poaresztują! A jeżeli to nie pomoże? (голоснійше) Sprowadzić ułanów, niech wyrżną ich do nogi!

ДІДИЧ. W ten czas sprawa pójdzie do sejmù krajowego i będą śledztwa i czasem mogą odkryć wielkie nadużycia.

СТУДЕНТ. Tutaj tylko jeden sposób może być!

ГІСТЬ i ДІДИЧ. Jaki sposób?

РАДЦА. Pan musi mieć nowe plany?

СТУДЕНТ. Aresztować!

ВСІ. (Сміють ся.) To pan wielkie plany nam podał.

СТУДЕНТ. Tak proszę pana radcy! Jak który taki chom dostanie się do kryminału, to on już stąd prędko nie wyjdzie! A choć czasem wyjdzie, to on już do niczego nie

бєдzie zdolny! Jemu tam tak dadzä szkoły, że jemu się po-
tem niczego nie zechce.

ЯВА 2.

ЛЬОКАЙ (входить, стає коло дверий і кланяє ся.)

ДІДИЧ (остро.) Чого тобі потрібно?

ЛЬОКАЙ. Прошу ясно - вельможного пана дідича!
Приїхав гість, Старшина жандармерії вахмайстер Кри-
жановский.

ДІДИЧ (з криком схаплюєсь з крісла і люто:) А чо-
муж не пускаєш? Ти-и-и бовване оден...

ЛЬОКАЙ (скоро відходить.)

ВСІ (Поправляють ся.)

ЯВА 3.

Льокай і Вахмайстер входить. Льокай стає коло дверий.

ВАХМАЙСТЕР. Moje najniższe ukłony, wielmożne pań-
stwo. (салітерує.)

ДІДИЧ. (а відтак всі). Witamy pana Wachmistrza!

ВАХМАЙСТЕР (скидає з себе плащ, шапку і дає
льокаєви, при чим сягає до кишені і дає йому корону).

ЛЬОКАЙ (відходить.)

ВАХМАЙСТЕР (підходить до дідича і подає руку.)
Dobrego powodzenia wielmożnemu panu dziedzicowi!

ДІДИЧ, (встає усміхаючись). Dziękuję panu wach-
mistrzowi za odwiedziny.

ВАХМАЙСТЕР, (витається з радцю.) Sługa pana rad-
cy!

РАДЦА. Nawzajem panu!

ВАХМАЙСТЕР (витається з далека з панею.) Całuję
rączki, wielmożnej pani radczyni!

ПАНІ. Witam pana wachmistrza... (Усміхаючись).

ДІДИЧ (показує на гостя і студента). To panowie ze
Lwowa! Praktykant adwokacki, i student ósmej klasy gim-
nazjalnej.

ВАХМАЙСТЕР (витаєсь з гостем.) Przyjemnie po-
znać pana mesenasa.

ГІСТЬ (встаючи.) Dziękuję za znajomość.

ВАХМАЙСТЕР (витаєсь з студентом.)

ЯВА 4.

ЛЬОКАЙ (входить, бере крісло і ставить коло сто-
ла.) — ВАХМАЙСТЕР (сідає і винимає цигара).

ЛЬОКАЙ (запалює сірника і вахмайстер закурює,
почім льокай відходить і стає коло дверий).

РАДЦА. Czemu tak późno, proszę pana wachmistrza!

ВАХМАЙСТЕР. Służba, proszę pana radcy!

ДІДИЧ (в сторону льокая). Pідвечірок сейчас!

ЛЬОКАЙ. Слухаю! (Відходить.)

ВСІ (щось говорять межи собою.)

ДІДИЧ. Na, ha, ha! Nikt nie nie gada. Trzeba nam ko-
goś, żeby nas zabawiał.

ВАХМАЙСТЕР. Panie dzieju! Teraz każdy myśli co
ma nastąpić dalej! Panie dobrodzięju...

ВСІ (сміють ся.) Cha, cha, cha! Jak pan odgadnął?

ВАХМАЙСТЕР (сміючись.) Panie dzieju! Przecież ja
wiem sam po sobie!

ПАНІ. Pan wachmistrz, musiał daleko służbę robić?

ВАХМАЙСТЕР. Dookoliczne wioski.

РАДЦА. A wiele wiosek ma pan wachmistrz w swoim
okręgu?

ВАХМАЙСТЕР. Ośm wiosek i dwa posterunki, — pa-
nie dzieju.

ЯВА 5.

ЛЬОКАЙ несе на підставці кілька фляшок з напо-
ями, кладе одну перед кожного, а порожні забирає і
відходить.

ДІДИЧ (оглядаючись.) Skoro, skoro! A to tak як
слонъ ходиш!

ЛЬОКАЙ. (скоро зникає за дверми.)

РАДЦА. Pan dziedziec do służby gada po ukraińsku?

ДІДИЧ. Muszę, proszę pana radcy! Nie rozumieję po polsku.

ВАХМАЙСТЕР. A nahajki od czego, panie dzieju?

ДІДИЧ. Kiedy moje wszystkie sługi ukraińskie, nie umieję po polsku ani słowa.

ГІСТЬ. (бє кулаком об стіл.) Wziąć Polaków. Niech uczą tych hajdamaków, jedni drugich niech biją!

ЯВА 6.

ЛЬОКАЙ приносить овочі на полуміску і кладе на стіл, відтак кожному з осібної фляшки наливає вина в келіх і ставить перед кожного; рівночасно кладе пуделко з цигарами на середину стола і віходить.

РАДЦА (бере келіх в руки, встає, підносить до гори і говорить.) A teraz napijmy się za zdrowie pana wachmistrza.

ВСІ (встають, окрім вахмайстра, підносять келіхи до гори). Niech żyje wachmistrz pan Krzyżanowski. (Випивають і сідають.) — Вахмайстер наливає собі зі своєї фляшки; се саме робить кождий.

ВАХМАЙСТЕР (встає, підносить келіх до гори і говорить гордо.) A teraz panie dzieju, napijmy się za zdrowie wielmożnego pana dziedzica i jego gości.

ВСІ. (Крім дідича і дідички встають, підносять келіхи до гори і говорять.) Za zdrowie wielmożnego państwa! (Випивають і сідають).

ВСІ. (знов наливають собі).

ДІДИЧ. A teraz jeszcze raz za zdrowie polskiej szlachty i polskiego rządu.

ВСІ. (сидячи підносять келіхи до гори і кричать.) Niech żyje Polska od morza do morza. (Випивають).

РАДЦА (запалює цигаро.)

ДІДИЧ (до Вахмайстра). Pan wachmistrz wszędzie chodzi! Co pan gdzie słyszał?

ВАХМАЙСТЕР. Chłopy buntują się, panie dobrodzieju!

РАДЦА (здивовано.) Co pan mówi? Czy to prawda?

ВАХМАЙСТЕР. Tak jest, proszę pana radcy! Chcą szkoły budować, panie dzieju. Do karczmy nie chcą chodzić, panie dobrodzieju! Głosować na polskich posłów nie chcą! I ja wszystko to muszę zdusić! Panie dzieju, ja nie będę spał a swego dokonam! Ja im pokażę, panie dzieju, kto ja jestem!

ДІДИЧ і РАДЦА. Gratulujemy panu za pańską pracę...

ГІСТЪ. Ażeby to wszyscy urzędnicy tacy byli, to już dzisiaj całkiem by inaczej było.

ПАНІ (усміхаючись.) Niech pan i odemnie przyjmie gratulacji.

ВАХМАЙСТЕР (схилиę głowę do panї). O-o-o, bardzo dziękuję wielmożnej pani radczyni! (Do дідича.) Ja jeszcze tutaj dzisiaj na tej wiosce nie był! Trzeba będzie pójść wieczorem! Może i tutaj to chłopstwo robi jakiś bunt?

ДІДИЧ. Ho, ho, ho! Ja nie myślę! Bo mnie się bardzo boję! A zresztą oni już zaledwie żyją! Ja z księdzem proboszczem dobrze ich w rękach trzymamy. Jak cokolwiek było to ksiądz by mnie zaraz powiedział. Przecież ksiądz wszystko zna najlepiej. Co żandarmi nie mogą się dowiedzieć, to ksiądz się dowie bardzo lekko i mnie wszystko zaraz doniesie.

РАДЦА (усміхаючись.) Przecież my na to księży trzymamy i płacimy im dobrze za to, to oni mają nam dobrze służyć. A jak który nie chce wiernie nam służyć, to niech idzie do djabła! Wypędzić!

ДІДИЧ. Ja już tutaj miał takiego księdza, co nie chciał mnie wiernie służyć a obstawał za chłopami to ja jego potrafiłem wydalić ztąd.

РАДЦА. O, o, o, ja znam jego! On już nie jest księdzem. On już dawno został ekskomunikowany!

ДІДИЧ. A przez co? Jaka przyczyna była?

РАДЦА. Że nie chciał wyznać kto siano ukradł od pana hrabiego.

ВАХМАЙСТЕР. Во може, панie dzieju, on sam o tem nie wiedział.

РАДЦА. На, ха, ха! Może i nie wiedział. Tylko to jego obowiązek o tem wiedzieć. Przecież chłopy się spowiadają! A ksiądz w ten czas się wszystkiego dowie!

ДІДИЧ. Так, так ма бути. Jeżeli ksiądz не chce wyznać panu eo chłop się przed nim przyzna, takiego księdza trzeba usunąć! On nie chce wiernie służyć temu dla kogo on postawiony!

ЯВА 7.

ЛЬОКАЙ (входить і стає коло дверий).

ДІДИЧ (остро). Чого тобі потрібно?

ЛЬОКАЙ. Прошу ясно-вельможного пана дідича, господарі з села прийшли з якоюсь важною справою до пана дідича!

ДІДИЧ (злісно). Не можна тепер! Спитай чого їм треба!

ЛЬОКАЙ. Добре (Відходить).

ДІДИЧ. Dlaczego oni przeszkađadzają?

ВАХМАЙСТЕР. На-а-а! Może jacy buntownicy. Panie dobrodzieju? Ano niech pan ich zawała.

ЯВА 8.

ЛЬОКАЙ (входить). Казали прошу ясно вельможного пана, що якась дуже важна справа!

ДІДИЧ (Задумуєсь). Дуже важна справа! А не казали яка?

ЛЬОКАЙ. Ні, не казали, прошу ясно вельможного пана.

ДІДИЧ. Приведи їх сюди!

ЛЬОКАЙ. Добре (Відходить).

ВСІ (поправляють ся і прибирають поважну міну).

ЯВА 9.

(Лъокай, Стефан, Петро і Гарасим, входять в кімнату з капелюхами в руках і кланяють ся низько).

— Слава Ісусу Христу!

ДІДИЧ (гордо). Слава на віки!

ЛЪОКАЙ (відходить).

(Стефан, Петро і Гарасим, цілують руку дідича).

РАДЦА (сміючись весело). Так і треба!

ДІДИЧ. Чого вам потрібно, господарі, від мене?

Говорите, що маєте якусь важну, справу до мене?

ВСІ (приглядають ся здивовано).

СТЕФАН (не сміло). Ми просимо ласки ясновельможного пана дідича, прийшли від громади! Хочемо просити, щоби пан дідич позволили нарубати материялу в тім лісі, (показує пальцем на дідича), що пан дідич забрали від громади...

ДІДИЧ (схопляється з крісла і кричить): — Я... Я... Я...?! Я забрав ліс від громади? Ліс був мій, і буде! А ти бунтівнику більше сего не говори, бо скажу пану вахмістрови вас всіх сейчас замкнути!

(СЕМЕН, ПЕТРО І ГАРАСИМ, перестрашені відступають ся в зад).

ПЕТРО І ГАРАСИМ. Та ми-и-и нічого! Просим ясновельможного пана! Ми нічого! Ми нічого!

ДІДИЧ (все ще з криком). Кажіть чого вам потрібно? На що вам, мого материялу? Що будете будувати; корчму?

СТЕФАН (осьмілившись). Ні! не корчму, прошу ласки ясновельможного пана дідича! Громада ухвалила будувати школу!

ДІДИЧ (страшенно розлючений, бігає по середині кімнати, махає руками і кричить). Школу! Школу! Яку школу? Що за школу? Хто вам позволив будувати школу? Кого ви ся питали? (Грозить кулаком). Я вам

дам школу! Ви гайдамакі! Бунтівники! Злодії! (Підходить до стола і бє в сигналовий дзвінок). Я вам зараз хами покажу школу!

ЯВА 10.

ЛЬОКАЙ (входить і стає коло дверий). Слухаю ясновельможного пана.

ДІДИЧ (з криком). Поклич гайдуків і жандармерію! Треба отсим гайдамакам добре шкіру спороти а відтак до криміналу віддати.

ЛЬОКАЙ (перестрашено). Д-д-добре! (Відходить).

ГАРАСИМ I ПЕТРО зі страхом кидають ся на коліна перед дідича і тримаючи говорять: — Ясновельможний пане, панунцю! Даруйте нам! Ми нічого злого не робим! Ми-и-и бідні господарі. Нас громада вибрала!

ГОСТЬ (всі сміють ся). Ха, ха, ха! Ха, ха, ха!

СТУДЕНТ. Oto zabawka. Nie trzeba teatru!

РАДЦА (задоволений затираючи руки.) То моje žycie na coś takiego się patrzeć!

ГАРАСИМ I ПЕТРО (все ще клячать і благають). Панунцю даруйте нам, ми більше не будемо!

ДІДИЧ (гордо). Ні... Нема помилування для бунтівників! Ох, ви хами прокляті! Вам школи потрібно?! Я вам покажу школу!

СТЕФАН (котрий стояв до тепер не порушимо на місци, говорить до Гарасима і Петра злісно): Вставайте, ви боягузи! (Бере одного за одно плече, а другого за друге і підносить). Не панькайте своїм гнобителям і кровопійцям!

ВСІ ГОСТЬ (здивовано). Hi-i-i! Jaki ten chum odważny? On się nikogo nie boi!

СТЕФАН (гордо і люто до всіх). Ми не хами! Ми не гайдамаки! Ми Українські чесні люди! Нас грома-

да вибрала, як депутатів, а ви нас бунтівниками називаєте?!

ДІДИЧ (тупає ногою). Мовчать кажу! Ато в морду бю. Ти дурню! Ти мурго оден!

СТЕФАН. Я служив при війську! Я не дурень, не мурга!

ДІДИЧ. Мовчи, а то шкіру з тебе сейчас зідру!

ГАРАСИМ (осьмілившись, бересь до відходу). Ходім до дому! Чого будем чекати. Видно щосьмо собі біду напитали...

ВАХМАЙСТЕР (схопляє ся з крісла і тупає ногою грізно). Стій тут хаме — оден з другим! Ти знаєш мурго оден з другим хто я є? (Показує на себе рукою). Я є, вахмайстер жандармерії! (Підходить до дверей і заступає вихід). В імені права, я вас всіх трох гайдамаків арештую! (Витягає ланцухи з кишені і хоче заложити Стефанові на руки).

СТЕФАН (не даєсь). Ми нічого не винні і нема нас за що арештувати!

ПАНІ (перестрашена виходить зі сцени на ліво).

ВАХМАЙСТЕР. Дай сюди руки, ти мурго оден!

СТЕФАН (борикаючись). Не дочекаєш того, щоби я тобі руки дав!

ПЕТРО І ГАРАСИМ, (кидають ся боронити Стефана).

ПЕТРО. Не даймо ся ляхам!

ДІДИЧ (кидається помагати вахмайстрови).

ГАРАСИМ (відіпхнув дідича так, що той паде комінь головою на крісло).

ДІДИЧ (схаплюється і до гостий). Proszę wielmożnych gości pomóź związać tych opryszków!

ВСІ (кидають ся на Стефана, Петра, і Гарасима, і бують і кричать.) Zabię!... Związać!... Związać hajdamaków!

СТЕФАН, ПЕТРО І ГАРАСИМ. Гвалт! Ратуйте! Мордують! Гей ратуйте! Гвалт!

(ВСІ падуть: — Стефан, Петро і Гарасим, на спід а ляхи на верха. Борикають ся ляхи бути і вяжуть Стефана, Петра і Гарасима. По кількох хвилях, Стефан, Петро і Гарасим повязані стогнуту). Ой, ой-й-й, яй-й, ой-ой...

ДІДИЧ (і гості обтирають ся хусточками і тяжко віддахають).

РАДЦА (сідаючи умучений). A to mocne hajdamaki, zaledwie związali.

ГІСТЬ (поправляє убране на собі.) Ich trzy, a nas pieć, zaledwie daliśmy im radę!

ВАХМАЙСТЕР (копає ногою лежачих). Psy przeklęte!

ЯВА 11.

(Входить два гайдуки з нагайками).

ДІДИЧ (озвірено). Лінівці! Нероби! Де ви були до тепер? На нас опришки напали. (Подобрівши). Хотіли дім обробувати! Спалити...

РАДЦА (лукаво). Якбисьмо були не перемогли їх, може булиби все з огнем пустили!

ПЕРШИЙ ГАЙДУК (підходить до лежачих, приглядаєсь, відтак жахнув ся). Ох! Так се господарі з села. Я їх знаю. Се найпорядніші люди на ціле село.

ДРУГИЙ ГАЙДУК (приглядаючись). Та се Стефан! Сеж заступник війта! (Торкає его). Стефане! Стефане!.. (Здивовано). Що? він не живий? (рушає его). А-а-а! Та він вмер!...

ВСІ (посхоплювались перестражені).

РАДЦА (підходить, клякає і притулює ухо до грудей). Він зімлів!

ДІДИЧ (перестражено до гайдуків). Відтирайте его, бо ви его замучили! Він зі страху перед вами зімлів!

ВАХМАЙСТЕР. На двір з ним!

ГАЙДУКИ (виносять Стефана).

ДІДИЧ і ВАХМАЙСТЕР (підходять і дивлять ся на Петра і Гарасима).

ДІДИЧ. Не-е-е! Te zbójcy żyją. Te-e-e mocniejsze!

ВАХМАЙСТЕР. Dać im po dwadzieścia pięć.

РАДЦА. Za mało! Po pięćdziesiąt.

ДІДИЧ. Dobre!

ЯВА 12.

ГАЙДУКИ (входять з нагайками).

ПЕРШИЙ ГАЙДУК. Заледво відтерлисъмо єго! Трудно аби жив, бо має двоє ребер зломаних і руки і ноги покручені.

РАДЦА. Ażeby tylko żywego do kryminału odstać.

ДІДИЧ (до гайдуків). Тим двом опришкам, дати тут зараз по 25 буків! А на дворі, за пів години, знов по 25.

ГАЙДУКИ (витягають Петра на середину і бьють).

ПЕТРО (з разу кидається і стогне а відтак зімлів).

ГАЙДУКИ (виносять Петра на двір).

ЯВА 13.

ГАЙДУКИ (входять, витягають Гарасима на середину і бьють, а відтак виносять на двір).

ДІДИЧ (сідає коло стола і вздихає).

РАДЦА. Czego panu dziedzicowi tak ciężko?

ДІДИЧ (стрівожений.) Boję się, żeby ten chum nie umarł! Były kłopot i wstyd!

ВСІ (сміють ся.) Cha, cha, cha!

ГІСТЬ (сідаючи коло стола.) Takiego bandytę jeszcze nikt nigdzie nie zabił!

ВАХМАЙСТЕР. Panie dzieju, on choć umrze, to w naszych rękach. Nikt niczego się nie dowie.

РАДЦА (сміючись.) Pan wachmistrz zaaresztował ich jak zbójów, którzy napadli na dom pana dziedzica, na bezbronnych gości, na szlachtę.

ГІСТЬ. I pan radca na tej podstawie, zasadzi ich do kryminału!

СТУДЕНТ. Najmniej na dwadzieścia lat!

РАДЦА. (Затираючи rуки.) Wszystko będzie zrobione według tego planu!

ВАХМАЙСТЕР. A majątek tych hajdamaków, sprzedać żydowi na zapłaceniu kosztów sądowych!

ГІСТЬ. I panu dziedzicowi za naruszenie spokoju!

ДІДИЧ (весело.) Teraz wszystko załatwione. Największy hajdamaka we wsi — już w moich rękach. A teraz z wójtatem i księdzem proboszczem zrobię z tą hołotą, co zamyszę.

ЯВА 14.

ЛЬОКАЙ (входить і жалібно): — Прошу ясновельможного пана. Гайдуки казали, щоби сейчас відвезти тих повязаних до дому, або до шпиталю, бо оден дуже слабий! Аби не вмер! Вже два рази умлівав і нічого не говорить!

ДІДИЧ. Нічого не говорить? Скажи гайдукам нехай намочать мішок і приложать єму до голови! І скажи фірманови нехай запрягає коні! Сейчас поїде до міста!

•ЛЬОКАЙ. Добре! (відходить).

ВАХМАЙСТЕР (встає.) I ja pojadę z nimi, ażeby który nie uciekł.

ДІДИЧ (дзвонитъ).

ЯВА 15.

ЛЬОКАЙ (несе фрак і шапку, і помогає вбирати вахмайстра.)

ВАХМАЙСТЕР (витягає з кишені корону і звернений до дідича — дає льокаєви). No ja już muszę iść do

служби! (Подає руку насамперед дідичови а відтак всім).
Do widzenia wam wielmożne państwo!

BCI (з окрема.) Do widzenia, do widzenia panie wachmistrzu...

ВАХМАЙСТЕР (відходить).

РАДЦА (дивить ся на годинник.) Ho, ho! To już dość późno! Mniesz czas do pociągu. Za pół godziny muszę być na stacji.

ДІДИЧ (дзвонить).

ЯВА 16.

ЛЬОКАЙ (несе фрак, капелюх і паличку, вдягає радцу і говорить). Пані Radzinie, вже відіхали до зелізничної стації.

РАДЦА (дає льокаєви кілька шісток.) Dobrze że nie spóźniła. (Подає дідичови руку.) Moje uszanowanie i dziękuję wielmożnemu panu za tak przyjemną zabawę.

ДІДИЧ (іронічно). O, o, o! Bardzo, bardzo przyjemna zabawa! Niech pan radca kiedykolwiek jeszcze przyjedzie.

РАДЦА (відходячи.) Skoro czas mi na to pozwoli. — (Відходить.)

СТУДЕНТ. A my pójdziemy na spacer. (Студент і гість відходить на ліво).

ДІДИЧ. A-a-a, do djabła! Przez tych hajdamaków i zabawę mi rozbili! (Проходить по кімнаті). •

ЯВА 17.

ЛЬОКАЙ (несъміло). Прошу ясно вельможного пана. Побережник привів двоє дітей. Зловив їх як робили велику шкоду в панськім лісі...

ДІДИЧ (остро.) Що? Шкоду? Яку шкоду?

ЛЬОКАЙ. Збирали в панськім лісі гриби, малини і ще якісь ягоди.

ДІДИЧ. Скажи нехай здійме з них убране і добре вибє!

ЛЬОКАЙ. Та они не мають на собі убраня лише подерти сорочки.

ДІДИЧ. То іди і скажи нехай добре випарить ту голоту і подасть на кару! Найменьше 20 корон кари.

ЛЬОКАЙ. Добре! (Відходить.)

ДІДИЧ (далі проходжуєсь, а по хвили чути лоскіт нагайок, крик і плач дітей за сценою). Ай-яй-яй, я більше не буду! — (Повтаряєсь богато разів).

ДІДИЧ (задоволено проходжуочись). Так їм треба! Бити і платити! Аби знали хами і хамські діти, що пан значить. (по хвили). І ніхто ще панови нічого злого не зробив, і не зробить! Гм! Оден пан, а тілько музицтва і они єго боять ся... Звісно, сеж темнота! — Седич! А, а, а пани! Високо учені люде! Все в їх руках! І що хотять то роблять.

ЯВА 18.

ЛЬОКАЙ (входить і стає коло дверий).

ДІДИЧ. Чого тобі треба?

ЛЬОКАЙ. Прошу ясно-вельможного пана дідича. — Якийсь старий чоловік хоче щось з паном говорити!

ДІДИЧ. Приведи єго сюди.

ЛЬОКАЙ. Добре (відходить).

ДІДИЧ. (затулює кулаки). Я вас всіх вимуштрую! Я з вас шкіри буду дерти! (Сідає коло стола).

ЯВА 19.

ІВАН (з костуром в руці, в дверях знімає капелюх, підходить несъміло, і говорить розтягло): Славайсусу!

ДІДИЧ (гордо). Слава на віки!

ІВАН (підходить і цілує в руку дідича).

ДІДИЧ. А що там скажете доброго? Що там нового?

ІВАН (несъміло). Та я, прошу ласки ясно - вельможного пана дідича прийшов повідомити, що сеї ночі панські дикі свині чисто, зовсім, перерили мої барабо-

лї! Такої шкоди наростили аж страх збирає дивити ся!

ДІДИЧ (задоволено сьміється). Ха, ха, ха! (по хвили). Кажете що перерили ваші бараболі? Ну і щож з того?

ІВАН (розкладаючи руки). Та то так, прошу ласки ясно вельможного пана! Пан дідич заборонили стріляти. А та дичина ходить стадами і страшенні шкоди людям робить. Я прошу о відшкодованні.

ДІДИЧ (встаючи). Ге, ге, ге! Ви відшкодовання хочете? Того ви сюда прийшли? А виж знаєте, що то були мої свині?

ІВАН. А чиїж, як не панові? Пан кажуть, що всю панське: в лісі і під лісом! Ну, а громада диків не має...

ДІДИЧ. А чому ж ви диків з своего поля не женете в ліс?

ІВАН. Та як гнати в ліс? Патиком? Їх треба стріляти, але пан заборонили стріляти!

ДІДИЧ. (весело). Ну, коли так, то добре! Тепер коли ви хочете, щоби мої дики не ішли в ваші бараболі, то обгородіть собі своє поле плотом! А як тоді мої дики зроблять вам шкоду, то я вам заплачу! (Показує на двері). Будьте здорові!

ІВАН. Алеж прошу пана! Як же се може бути? Таж то несправедливість!

ДІДИЧ (остро). Марш, ти хаме оден! А то я тобі сейчас дам відшкодоване! Я тобі покажу справедливість!

ІВАН (скоро виходить).

ДІДИЧ. Так з ними обходити ся треба! (Хвильку проходжується а відтак раптом). Га! А я й забув, що в мене єсть нова покоївка... (Стає і думає). Гм... Як то вона називається ся? О-о-о! О-о-о! Вже знаю, Катерина! Або по нашому, так тонесенько: Катруся! Але то гарна дівчина! Як вимальована! В нас панів таких нема. Ну, она нині мусить бути моєю. Го-го-го! Я вже тільки покоївок

мав! Але ще анї одної не пустив так без нічого! Они всї мої! Розумієсь, що се лише на короткий час. Ну, але ся Катерина мудра! Єї чим будь не здурю (думає.) Яби не здурив? Скажу, що я її люблю, тай здуру! А она, здається ся менї вже й оком пасе за мною! Може она мене любить, а я не знаю. Цікаво що она думає про мене? Я єї вже зачіпав на бесіду кілька разів! Треба трохи при добритись, дам на цукорки, то що. А се богато значить для такої дівчини. Або моргнути оком, Ге-е-е! Ге-е-е! Або вщипнути за лицє! То зараз подумає що я єї люблю! Она певно думає, що я хочу женити ся з нею? Го, го, го! Я вже не з одною, такою як вона оженив ся, та ще й з нею оженю ся. А може не схоче? Як не схоче по доброму, то на се є спосіб! Силою! Мусить! Але я здурю. Скажу що буду женити ся з нею! А ті хлопки такі, що кожда хоче іти за пана заміж! Каже: Панею буду — а не служницею. Коби як найскорше сюди прийшла! Треба йти і причесати ся, бо она може прийде сюда порядки робити... (Відходить на право).

ЯВА 20.

КАТЕРИНА і ЛЬОКАЙ з кошиком. (Катерина поправляє квіти і робить порядки в покою).

ЛЬОКАЙ (збирає фляшки в кошик невдоволено). Ото тілько шампану висмоктали, що я заледво міг настарчiti носити.

КАТЕРИНА. Хлоп стілько води не випє за місяць, що пан випє шампану при однім обіді.

ЛЬОКАЙ. Томуж они й пани називають ся.

КАТЕРИНА (невдоволено). Насьмітили, набрудили знов роботи аж по уха. Роби тай роби, тай нема нічого з того. І коли то я вже перестану так гарувати? То панам добрe! Нічого не роблять лише ідять та пьють що лише хочуть. А вбирають ся як іно захоче ся їм... Та ще до того люди в руки цілють! Ох! Як то гарно бути панею. О то, коби я була панею вродилась!

ЛЬОКАЙ (съміючись). Дивись Катерино, може наш пан з тобою оженить ся, то будеш панею. Він вже не одну покоївку сватав...

КАТЕРИНА (бє его кулаком в плечі.) А на, маєш! Дивись, що вигадав!

ЛЬОКАЙ. За правду, то ще й стусанів набереш. — Таж та покоївка, що перед тобою була, то вже і заручена пішла десь у съвіт!

КАТЕРИНА. А хтож єї заручив?

ЛЬОКАЙ. А хтож, як не наш пан!

КАТЕРИНА. Ти знов тої самої съпіваєш?

ЛЬОКАЙ (байдужно). Ти вже й сварити на мене зачинаєш... Ну, як так, то я собі іду! (Бере кошик і відходить).

КАТЕРИНА (задумалась). Чи то правда, чи ні? І здаєсь люблю пана, а тепер чогось боюсь... (думає хвильку). Е-е-е, льокай говорив на пана лише на те щоби мені страху додати! Він певно хоче щоби я его любила. Та де там! Льокай ніколи паном не буде! (Іде до зеркала, приглядається і поправляє волосє). Гм... Я таки трохи файні. Тому й пан мèне зачіпає. А може пан схоче женитись зі мною? Хоть він старий, але дідич! Otto, я булаби колись панею!... Що лише захотілаб, так сейчас і малаб. — (Чути легкий спів в другій кімнаті. Катерина наслухує). О-о-о, то певно пан іде? (знов біжить до зеркала і причепурується ся, відтак робить порядки).

ЯВА 21.

ДІДИЧ (входить съпіваючи, якусь мельодию, стрічає Катерину здивовано.) О-о-о! Добрый вечер Катрусь! Вже тебе давно не бачив. Порядки робиш? А я так за тобою скучаю...

КАТЕРИНА (робить дальнє порядки всъміхаючись.) Доброго здоровля, ясно вельможному панови.

ДІДИЧ (підходить до неї і бере за руку.) Катрусь!

Ангеле мій! Чому ти не хочеш говорити до мене? (заглядає в очі). А! Яка ти гарна нині!

КАТЕРИНА (сорохливо). Така, як завсігди!

ДІДИЧ. Ти нині мені чогось дуже до серця припала. Ходи он там та посідаємо. Я маю з тобою дещо говорити. Я з тобою день і ніч сидівби. (Ідуть і сідають на канапі). Голубко моя! Княгине моя! Чого ти така несъміла до мене? Може ти боїш ся чого? А може тобі хто щось наговорив? А може тебе хто чим зневажив? Скажи, скажи, серденько! Я сейчас кожному голову скрутівби хтоб тебе посьмів чим небудь образити. Ти моя зіронька ясна! Скажи, скажи, серденько що тебе непокойить?

КАТЕРИНА (сорохливо). Та я... Я-я-я, нічого. Я тільки так. Мені чогось трівожно.

ДІДИЧ. Трівожно? А то чого? Я піду на конець сьвіта лише аби тебе розвеселити. Ти потіха моя! Я тебе так люблю!... З тобою я оженити ся хочу!...

КАТЕРИНА. Якжеж се може бути, щоби пан залюбився в свою покоївку? Хибаж у панів нема гарних панnochok, та ще й богатих? Яж проста, сільська дівчина! З пана будуть съміяти ся наколиби пан зі мною оженилися... Я і звичай панських не знаю! Навіть заговорити по панськи не умію. Пан мною будуть стидати ся.

ДІДИЧ (обіймає Катерину). Катрусьо, що ти се говориш... За тебе одну всі панночки цілого сьвіта, тай їх богацтва я не проміняв би. Ти королева красавиць! А я, а я — я твій невільник! З мене не будуть съміяти ся, але завидувати будуть. Ти будеш пані над панями. Тільки скажи чи ти мене любиш?

КАТЕРИНА (несъміло). Та я... не знаю...

ДІДИЧ (обіймає). Ходи, нехай пригорну тебе до свого серця... Мое серце відчуває, що ти мене любиш. (Притискає до себе і цілує).

КАТЕРИНА (відхиляючись, заглядає в очі дідично-

ви). А пан мене не здураєть? Може пан мають іншу?

ДІДИЧ (хитро). Іншу? Хорони мене Господи! Я ніколи й не думав про се!

Катерина (заглядає в очі съміочись). А чи пан напевно зі мною оженять ся?

ДІДИЧ. Не трівож ся тим серце. Се вже лиши для мене.

КАТЕРИНА. А як скоро ми поберемось?

ДІДИЧ. Скоро буде нагода до сего. І скоро все буде приготоване на весілє.

КАТЕРИНА (цікаво). І людий, на весілля запросимо?

ДІДИЧ (съмієть ся). Ха, ха, ха. От такі тобі дурниці в голові... Таж ти знаєш, що пани не церемоняється так з весілями та слюбами як хлопи. В панів то так єсть, я тобі зараз скажу: — Ти любиш мене, а я люблю тебе, так ми сейчас побираємося і жиємо як пан і пані. А колись, колись підемо до слюбу. Але то аж до Львова, де то самий арцибіскоп буде давати нам слюб. Вже знаєш які панські звичаї?

КАТЕРИНА (схоплюєсь перестрашена). О, о, о... Я так не хочу. Без слюбу, без дружок? без благословення?

ДІДИЧ (встає здивовано). Що? Ти не хочеш мене? Ти не хочеш пана дідича? Ти боїш ся втратити те щастє, котре можеш мати? Тобі треба благословення хлопського. Та? як так то нехай тебе ціле село хлопів благословить. Але знай що як за мене не підеш, то будеш вічно бідти і працювати аж до смерти. (Розкладає руками). А знов коли згодиш ся за мене піти то нас сам арцибіскоп буде благословити. Він же всіх панів благословить, як они женять ся. (Бере за руку). То хиба ти мене не любиш?

КАТЕРИНА. Я сего не казала...

ДІДИЧ (притискає Катерину до себе). То значить, що мене любиш? (Цілує).

КАТЕРИНА (бере за шию дідича). Люблю, люблю понад все на світі! Я щаслива! (Цілує дідича).

ДІДИЧ (обіймає і цілує, хитро усміхаючись). Нині я щасливий. Щасливий понад все на світі. Я зєднався з тою особою, з тою душою, про котру я думав цілими днями і ночами. Мої мрії сповнилися. (до Катерини). Від тепер ти стаєш моєю раз на все. Ти моя зіронька ясна! Ти моя подруга. (Обнимає і цілує).

КАТЕРИНА (втішна). А коли підемо до слюбу?

ДІДИЧ. До слюбу? Скоро буде все приготоване на весіллє, а радше скоро тобі убране справлю. А від нині ти стаєш моєю жінкою а я твоїм чоловіком.

КАТЕРИНА (вириває з букета дві квітки і одною закосичується сама, а другу запихає дідичові в петельку сурдути). Отся квітка нехай буде на памятку, нашого щастя.

ДІДИЧ (бере її за обидві руки, притягає до себе і обіймає). І всіх роскоші що лише на світі є! (Цілує).

(Обнимаютъ ся довгий час)..

ЯВА 22.

ЛЬОКАЙ (входить перестрашено та тримтячим голосом промовляє). Прошу ясновельможного пана...

КАТЕРИНА (засоромлена відскакує на бік і закриває долонями очі).

ДІДИЧ (озвіврено). Ти коли увійшов? Ти чого тут? Ти чому, мурго не пукав? (Показує на двері). Марш за двері! Ато тобі кости поломлю.

ЛЬОКАЙ (втікає).

КАТЕРИНА. А я так була завстидалась...

ДІДИЧ. То нічого великого!

(З надвору чути гавканє псів, крик і плач жінок і дітей, дальше крики мушчин).

КАТЕРИНА (перестрашено). Що то там сталося? Що за крики?

ДІДИЧ (з усміхом). То певно та голота, слуги сваряять ся.

КАТЕРИНА. Ану, я подивлюсь крізь вікно. (Пускається до вікна).

ДІДИЧ (стримує її). Се не гарно, моя люба, крізь вікно дивитись, як слуги бють ся. От ліпше ходім до другого покою і там забавимось. (Відходять на право).

ЯВА 23.

ЛЬОКАЙ (помало входить, розглядається перестрашено). Нема пана? Де він подів ся з нею? (Підходить до дверей на правій стороні, наслухує і усміхається). О-о-о, о-о-о! Вже знаю! Заручини роблять! От і добре! (На дворі чути крики, гавканє псів, плач дітей і жінок).

ЖІНОЧІ ГОЛОСИ: — Пустіть нас до пана. За що він нам чоловіків забрав? Що они єму винні? Їх громада выбрала!

ДІТОЧІ ГОЛОСИ: — Тату, тату, ходіть до дому!

МУЖЕСКИЙ ГОЛОС: — Баби до дому! Ато гайдуків покличу!

ЖЕНЬСКИЙ ГОЛОС. Бийте нас! Ріжте нас! Завіщо чоловіків наших забрали? Де їх поділи?

МУЖЕСЬКИЙ ГОЛОС. Гайдуки! Бийте всіх скілько влізе ся! (Чути лоскіт нагайок, потім плач, крик, зойкіт, і завід довший час).

ЛЬОКАЙ (вздихаючи). Він тут, заживає розкоші, а там скрегіт зубів. Він тут обнимаєсь, а там жінки вмлівають за чоловіками. Він тут втішає ся тілом невинної жертви, а там десятки нещасних женщин та ді-

тий гайдуки нагайками крають!... (Розкладає руками і вздихає дуже тяжко та жалібно).

Народе! Народе великий і закований! Коли ти опамятаєшся, коли ти перестанеш кланятися тим катам, тим неробам? Коли ти перестанеш точити свою кров для тих ворогів своїх, для тих тиранів? Пробудись народе! Скинь то ярмо з себе! Прожени тих, котрі ссуть твою кров! Прожени раз на все тих ворогів своїх, тих тиранів! (Махає рукою). Та де там! Ще здається богато води поплине ріками, занім народ пробудиться! Ох! Як то гарно булоб жити на волі. Як то мило було би працювати для себе! І здається, не доведеться побачити свободу і правду... Ато все служи, тай служи. Гірше собаки. Стій під дверми, обслугуй, а у відплату то добре налають або ще і виблють.

Немає правди на світі. (Показує на двері). А от і нова жертва. І она єму вірить. (Грозить пальцем). Будеш плакати небоже! Попамятаєш сей вечір через ціле життя! Ба... Онаж в него не перша. Кожда гарна дівчина пішла тою дорогою! А він? Він і чорта здуриТЬ! Дівчина за богацтвом! Хоче панею бути...

Він обіцяє, що колись з нею ожениться. А она думає, що то правда! А він, поки она молода і гарна то і любить її, а опісля нажене. Тай, гай. Коли то люди пізнають правду?... Але треба іти. Бо як часом вийде то аби не нахапати в шкіру. А від него о то й не трудно. (Відходить).

ЯВА 24.

ДІДИЧ (веселий розглядається, відтак іде до стола, бере цигар і усміхаючись закурює). Ну, ну, ну. Але я і не думав, щоби она так легко повірила. Ну, вже й готова... (Сміється). Ха, ха, ха.... А она за весілля та за слюб питає... Та ще і людий на весілі хоче просити! Буде тобі весілля, ти лише зачекай! Ти сама собі за-

граєш, що і музиків не треба буде. (Проходжуєсь, відтак застановляється і думає). І дивно мені, чого кожда хлопська дівчина така легковірна? І она хоче, щоби пан з нею женився. З такою хамкою? Таж то дичина! От і жінку мавби.. Хоч іди та втопи ся! Агі... Тьфу! Аж страшно подумати, (думає). І чого то льокай хотів? Я трохи домірковуюсь. То певно приходили жінки тих хлопів, що я їх до криміналу віддав! Хотять певно щоби я їхувільнив. Та де там! Я так постараюсь, що они не вийдуть звідтам! (Думає). Гм... А може там була котра гарна молодиця? Шкода що я не бачив! Але они ще прийдуть до мене і подивлюсь котра з них вродлива. О, о; о, їх певно не опущу! (шкробається в голову). Але що опісля, зробити з ними? Чи зробити так, як пан "вахміщ" казав, зн. продати їх ґрунт і ті буди де они мешкали на покритя коштів судових? Треба щоби їх добре судили. Хоч там коштів і не буде бо підплачувати непотрібно тому що ті самі, що їх били, ті будуть і судили. От і добре! (застановляється). Но ні! Я так зроблю: — їх ґрунт продам, а жінки заберу на фільварок. Нехай роблять за то, що будуть їсти і мешкати. От і все готове. Зараз завтра продаю жидам все їх майно! Зруйную їх до щенту (закурює). Гм... ану я покличу льокая, та розпитаю де-що... (Дзвонить).

ЯВА 25.

ЛЬОКАЙ (покірно). Слухаю ясновельможного пана!

ДІДИЧ (остро). Що там за крики на дворі? Що там сталося?

ЛЬОКАЙ. Прошу ясновельможного пана, то жінки і діти тих селян, що їх забрали до криміналу.

ДІДИЧ. Чого они хотять?

ЛЬОКАЙ. Хотять просити ясновельможного пана, щоби пан увільнили їх чоловіків.

ДІДИЧ. А деж они?

ЛЬОКАЙ. Та пан економ казали їх добре вибити, а відтак затростили їх псами... І двох пси дуже покусали.. А одна утікла і тепер там плаче за брамою.

ДІДИЧ. А молода ще? Гарна?

ЛЬОКАЙ. Ще досить молода і файнa...

ДІДИЧ. Поклич єї сюда. (Сам вигідно сідає).

ЛЬОКАЙ. Добре! (Відходить).

ЯВА 26.

ЛЬОКАЙ і ЖІНКА. (Льокай стає коло дверий. Жінка обшарпана і заплакана підходить несъміло до діди-ча).

ДІДИЧ (до жінки). Чого тобі потрібно?

ЖІНКА (падає на коліна перед дідичом.) Вельможний пане! Я бідна! Мій чоловік нічого не винен! Єго громада вибрала! Простіть єму!

ДІДИЧ (остро.) Не проси! Нічого не поможе! (до льокая). Можеш відійти!

ЛЬОКАЙ (відходить).

ДІДИЧ. Встань. (Жінка встає). Твоя просьба не поможет тебе! Як твій чоловік називає ся?

ЖІНКА (плачучи). Гарасим Благородний!

ДІДИЧ (встає і проходжується). Гарасим Благородний! А, знаю! Се той розбишака, що напав на мій безоборонний дім, та на моїх чесних гостей! То ти за него просиш? (Стає і думає). Ну, то добре! Я може послухав би тебе і увільнив єго, але лише тоді як ти послухаєш мене.

ЖІНКА. Ясний пане! Я всю послухаю, всю зроблю! Тілько пустіть моого чоловіка... Він нічого не винен!

ДІДИЧ (усміхаючись). Як так, то добре! (Підхо-

дить, бере єї за підборіде і дивить ся в очи.) А поцілуеш мене? І... і... ну знаєш, що має бути дальше.

ЖІНКА (здивовано). Що? Що пан казали?

ДІДИЧ. Хочу, щоби ти мене поцілуvalа. (Хоче єї обняті).

ЖІНКА (відпихає єго від себе). Пане! Яж слюбна жінка! Я маю чоловіка!

ДІДИЧ (злосний). Коли сего не зробиш, то хоч ти слюбна жінка, так чоловіка не будеш бачити як свого уха! Він зігнє в криміналі! Він в моїх руках! (Злосний, скоро ходить по кімнаті).

ЖІНКА (падає на коліна). Ласкавий пане! Помилуйте мого чоловіка. Випустіть єго на волю!

ДІДИЧ (підходить до неї). Встань! (Жінка встає. Дідич бере єї одною рукою за плече і говорить ласкаво). Ти лишилась ся сеї ночи зо мною а завтра твій чоловік вийде... (Хоче єї юняти добре).

ЖІНКА (по хвилі відтручує єго так, що він паде коміть головою на землю). Геть від мене, ти падлюко! Ти взяв мого чоловіка і хочеш ще мою честь зрабувати. Ти людоїде! Ти кровопійце! Щоб ти під землю пропав з своїм залицянем ся!

ДІДИЧ (Опамятавшись, люто до жінки). Ти мусиш моєю бути, сейчас!

ЖІНКА (з криком, утікаючи). Не дочекаєш того поки я жива! (Кидаєсь до дверей).

ДІДИЧ (витягає револьвер з кишені і міряє до жінки.) Стій! А то сейчас трупом упадеш!

ЖІНКА (стає і кричить). Гвавт! Ратуйте, хто в Бога вірує! Ратуйте!

ДІДИЧ (ховає револьвер до кишені).

ЯВА 27.

ЛЬОКАЙ (вбігає). Хто кричить?

ДІДИЧ (показує на жінку). Баба зварювала, поклич гайдуків!

ЛЬОКАЙ. Зараз! Сейчас! (Відходить).

ЖІНКА (підходить до дідича і наставляє руки). На, на, на! Зідж мене ти людоїде, але своєї чести я не дам знищити! Памятай, що кожда капля моєї крові буде пімстою для тебе! Проклятє на тебе впаде...

ДІДИЧ. Мовчать кажу! А нї ,то шкіру з тебе здеру!

ЯВА 28.

(Льокай і гайдуки з нагайками).

ДІДИЧ. Беріть ту бабу, она божевільна і дайте єї сей час 25 буквів.

ЖІНКА (голосно). Нї, я не божевільна!

ДІДИЧ (перебиває єї). Ну, чого стоїте боввани одні? Беріть єї зараз!

ГАЙДУКИ (беруть єї і хотять положити на землю).

ЖІНКА (не даєсь і кричить.) Кати, чого хочете? — Гвавт, гей люди! Що я винна, він хотів мене збезчестити...

ДІДИЧ (прискакує, і затикає єї рот долонею).

ЯВА 29.

КАТЕРИНА (вбігає розхрістана і перестрашена, тай просто до дідича). Що то стадо ся? (до гайдуків). Що ви єї робите? За що ви єї мучите?

ДІДИЧ. Она божевільна і я казав єї звязати! (до гайдуків). Заведіть єї до дому. А в дома добре єї всипте, так щоби спамятала ся і більше не дуріла!

ГАЙДУКИ (виводять жінку, льокай іде за ними).

ДІДИЧ (до Катерини). Ходім і ми серце звідси. — (Ідути на право).

Занавіса спадає.

ДІЯ 3.

(Хата сільська, дуже бідна. В хаті стіл, коло стола дві лавки, одна лавка під стіною, коло вікон. Піч, мисник і кілька мисок, ложок і горнець. Коло печі троха трісок, коновка на воду, ліжко і макогін або тачілка на ліжку.

Під мисником стоїть кошик. На стінах образи).

ЯВА I.

ЖІНКА (пораючись коло печі). Ой Боже, Боже! Я вже не знаю як ми далі будемо жити в такій бідності!

ЯВА 2.

ГАРАСИМ (входить сумний, знімає капелюх). Ну жінко!! Щож будемо робити? Іди вже ти, може ти маеш лучше щастя як я.

ЖІНКА (махає рукою). Щастє? ти говориш... Бідні люди мають щастє? Деж щастє хотілоб тримати ся з нами в такій кучі, як отся хата. Щастє іде до панів, до мальованих покоїв, там де гарні цвіти пахнуть, та пташки в клітках щебечуть, там щастє тримає ся...

ГАРАСИМ (іде до стола і сідає). Та оно і правда! Я вже нині переконав ся, що в нас щастя не має! А от обходив їм ціле село, щоби де позичити хоч гелетку бараболь. Тай трудно! До кого прийду, кождий скаржиться що не має! Звісно, той що не має, то позичив би! А той що має, то біди не знає, тай не хоче позичити. І прийдеть ся з голоду вмирати! Ніхто не заратує хоч гинь! Гай, гай. Ото гаразди! Ото розкоші! Ото жите!

ЖІНКА. Та хто там тепер в селі має бараболі? Чи в іншім селі є такі богачі? От, хиба у Івана Павлового. Се оден господар на ціле село, що в него хліб ніколи не виходить. А то решта, всі такі самі, як і ми. Як не заробиш то і не маєш! А заробок той вистарчає якраз на сіль та на нафту! (до Гарасима). А ти вже ходив до Івана Павлового?

ГАРАСИМ. Ні! Ще не ходив. Єгд здаєсь нема вдома — поїхав до міста...

ЖІНКА (вздихаючи). Ну, і прийде ся сьогодні хиба без вечері лягати спати.

ГАРАСИМ (встає і розкладає руками). Ну і щож я зроблю? Деж взяти... Порадь!

ЖІНКА. Хиба іди ще до Івана Павлового, таж то наш кум! Він не відкажеться. Візьми дещо на відробок! А я тимчасом, піду та назбираю лободи, зварю тай якось перебудемо до завтра. (Бере кошик і відходить).

ГАРАСИМ (ходить по хаті і думає). Ну, і жий нині. Ані одної барабольки в хаті нема! Ані пригорщі борощна! І позичити нема де! І купити нема за що! І заробити нема де! Роби що хоч, а ту вже й за податок впоминають ся!... Лучше-б не жити, як так мучитись!

(Іде до мисника, бере папір і читає). А от вже й речинець виходить. Як нині не заплачу, то прийдуть грабити. Але що в мене візьмуть? Хиба отсі образи. Але я їх добре заховаю... Та поки що треба іти до кума, може хоч на податок позичить. Бере капелюх і відходить).

ЯВА 3.

ЖІНКА (несе кошик з лободою, кладе на стіл, пріносить горнець, перебирає і кидає в него). Видно що пішов десь... Може дещо роздобуде! А я сейчас розпалию в печі і буду варити лободу. Хоч нема чим заправити, але будемо їсти так. (Бере коновку і наливає води в горнець.) А може він дещо принесе від кума? (іде до печі і нагло затримується). Ой, лишенъко ж мое! Я й забула, що в нас ані полінця дров нема! І чим же я буду лободу варити? Хиба прийде ся сусідів пліт розбирати! Як не стає, то не стає всього нараз! Їсти нема що, дров нема! А ту і спідниця на мині лата на латі, сама від себе розлазить ся! (Збирає трісочки і запалює в пе-

чі). Що буде то буде. Хай ся діє Божа воля! Бог милосердний нас не опустить (бере горнець зі стола і ставить в піч). А ту як на лихо ще й горіти не хоче (Піддуває).

ЯВА 4.

ГРИЦЬ (входить, розглядається по хаті, відтак побачив жінку). Слава Ісусу Христу! Як ся маєте тітко?

ЖІНКА (оглядається здивовано). Слава на віки! Гості до нас. От сідай Грицю, та скажи як ти маєш ся, ліпше?

ГРИЦЬ (сідає коло стола). Дякую. Коло мене все як звичайно! А чого ви якісь такі сумні? Як вам живеться?

ЖІНКА. Живеть ся? От як звичайно! Сказати словом — бідуємо...

ГРИЦЬ. Бідуєте? Хибаж хто тепер з нас селян розкошує? З виїмком панів та жидів, всі бідують. (Оглядається). А де дядько Гарасим; нема їх дома?

ЖІНКА. Нема. Деесь поволік ся в село. А тобі може потріб яка до него?

ГРИЦЬ. Та потріб, але не така дуже пильна.

ЖІНКА (всьміхаючись). Ти певно задумав в старости посилати... Помагай біг.

ГРИЦЬ. Та де там! Я й не думаю женитись, бо колиб оженив ся то хиба знов до пана на службу пішов би. Я щось інакше задумав.

ЖІНКА. А щож ти таке задумав робити?

ЯВА 5.

ГАРАСИМ (несе мішок з бараболями на плечах, кладе в кут). Заледво приніс. Нема вже моєї сили, лишив єї на панськім. Відбили ляхи прокляті. (Дивить ся на Гриця.) А, то ти Грицю? Заледво пізнав тебе. (Витаєсь). А як ся маєш? Може з якою новиною приходиш? (Сі-

дає коло стола). Знаєш, ходив в село роздобути дещо на вечеру, тай на податок гроший позичити... А то така біднота в хаті, що з голоду пухнемо. Ну, і щож ти, Грицю нового нам скажеш?

ГРИЦЬ. Все тепер постарілось, тай ні звідки нового взяти! Я от зайшов розвідати, тай поговорити дещо з вами. Отсе вчера іздив до міста; возивем панські бараболі, десь відсилає вагонами бо попсують ся...

ЖІНКА. Видиш Гарасиме! А ми не маємо що на одну вечеру зварити...

ГАРАСИМ (невдоволено). Та мовчи вже, нехай Гриць говорить! Ну, і щож далі, говори.

ГРИЦЬ. І як вертав з міста, то здібав ся з якимось паном, але видно, що то якийсь наш чоловік.

ЖІНКА. Певно якийсь писар з суду.

ГРИЦЬ. Ні! Се якийсь агент з далека. Десь аж з'за моря.

ЖІНКА (здивовано.) З'за моря? А-а-а.... А він як через море перейшов?

ГАРАСИМ (бє кулаком об стіл). А мовчиж стара, кажу тобі! Не дастъ парубкови договорити.

ЖІНКА. Н-у-у, та я вже мовчу.

ГРИЦЬ. І той пан говорив мені, що він забирає людий до Канади. Казав, що там дуже добре жити, вели кі зарібки, всьо тане і легко збогатити ся можна.

ГАРАСИМ. А деж тота Канада, в котрім краю? Я ще і не чув про такий край!

ЖІНКА. А може то на другім сьвіті?

ГРИЦЬ. Канаду винайшли учені люди! Се земля на сїм сьвіті. Лише там ще людий нема. (Винимає папери з кишені ріжної величини.) А ось, той агент дав мені отсї папери і казав щоби я собі прочитав їх, то буду всьо знати! Він питав де я мешкаю, то я сказав на вашу хату, він колись прийде сюда тай розкаже. Ось єго адрес.

(Показує заадресовану коверту). Він казав, що єслиби сам не прийшов, то аби написати до него.

ГАРАСИМ (бере коверту). Га! Готова, заадресована, лише листа вложить і марок приліпiti. Ну, єсли він не прийде сего тижня, то я напишу до него. (Мацаєсь по кишенях і витягає порожній капчук). От і закуривби та нема що! (до Гриця). А може в тебе, Грицю, тютюн є, то дай закурити.

ГРИЦЬ (дає). В мене би не було? Я продам трохи паньських бараболь тай є на тютюн.

ГАРАСИМ. От поки ще служиш то хоч на тютюн маеш! А як прийдеш на своє власне то і того не буде!

ЯВА 6.

СЕКВЕСТРАТОР (несе велику книжку під пахою, з торбою через плечі, з паличкою в руках).

ПЕРШИЙ ГАЙДУК (несе на плечах, кожух сіраки і иньшу одежду).

ДРУГИЙ ГАЙДУК (несе чоботи, ходаки і деякі річи. Гайдуки стають коло дверий).

СЕКВЕСТРАТОР (розглядаючись по хаті). “Похвальони Єзус Христус”!

ГАЙДУКИ. Слава Ісусу Христу!

ГАРАСИМ. Слава на віки!

СЕКВЕСТРАТОР (іде до стола і сідає, шапку і палицю кладе на стіл. Отворяє книгу і водить пальцем по листку а по хвили остро). Jakie wasze nazwisko?

ГАРАСИМ (несъміло). Прошу не писати! Я завтра заплачу!

СЕКВЕСТРАТОР (з криком). Jak się nazywasz?

ЖІНКА (іде тихо до мисника, бере деякі річи і хоче вийти).

ГАРАСИМ. Називаю ся Гарасим Благородний!

СЕКВЕСТРАТОР (дивить ся на жінку). Co tam nie-

ſiesz! (до гайдуків). Odebrać! Ona chce schować! (до Гарасима). Ту nie zapłacił podatek za rok przeszły!

ГАРАСИМ (гнівно). Не правда ваша пане! Я заплатив податок за минувший рік. Я маю посвідку! (Іде до мисника і шукає).

СЕКВЕСТРАТОР. Stul pysk, ty murgo! Ty wiesz, że ja jestem urzędnik cesarski! (дивить ся в книгу). Tutaj jest, że ty nie zapłacił. Płacisz, albo zabieramy fanty!

ГАРАСИМ (несе посвідку). А ось, прошу пана єсть посвідка, що я заплатив.

СЕКВЕСТРАТОР (хапає посвідку, читає, а відтак змішаний дивить ся в книгу і читає). Podatek za szkołę niezapłacone!

ГРИЦЬ (съміло). Алеж прошу пана. В нашім селі школи нема... За школу то Стефана Відважного аж на 15 літ ляхи до криміналу засудили.

СЕКВЕСТРАТОР (тупає ногою і бє кулаком об стіл). Milez! Ja do ciebie nie gadam!

ГРИЦЬ (схопив ся з місця, затиснув кулаки і сам до себе). Мой, та я тобі як зараз дам!!!

ГАРАСИМ. Таки так, прошу пана. Я за школу то цілий рік сидів в криміналі! І в нас школи нема! За що ми отже будем платити?

СЕКВЕСТРАТОР. Ja się o to nie pytam! Płać, albo zabieramy fanty!

ГАРАСИМ (відводить Гриця на бік). Ти Грицю возьми макогін і стань коло дверий, аби котрий не втік! А добре увихай ся.

ГРИЦЬ. Та я зараз. (Бере макогін, ховає назад себе і стає коло дверий).

ГАРАСИМ (до секвестратора). Hii-i-i! Я не заплачу! Я заплатив за минувший рік! Ви шкіро-лупи! Ви деруни! Ви кровопійці. (пхає посвідку секвестраторови в очі). Тут єсть записано що я заплатив!

СЕКВЕСТРАТОР (хапає посвідку і люто дре на

куснї). Czekaj ty chamie! Ja ci pokażę, że ty jeszcze raz zapłacisz! (до Гайдуків). Bierzcie wszystko co zobaczycie!

ГАЙДУКИ (кладуть ті річи, які тримали дотепер і пускають ся грабити).

ГАРАСИМ (люто). Не рушайте нічого! Ато без голове вам тут буде.

СЕКВЕСТРАТОР (бє кулаком об стіл). Milez ty mурго! (до Гайдуків). Bierzcie wszystko, ja wam mówię!

ЖІНКА (перестрашена тікає на піч). Ох, Боже, а то що буде!...

ГРИЦЬ. Бий брате ту зволоч! Гони їх зі своєї хати, бо я вже бю... (Кидається і бє гайдуків по головах макогоном).

ГАРАСИМ (хапає палицю секвестратора зі стола, бє нею секвестратора і кричить): — Ти мене в моїй хаті хамом, мургом називаєш?

ГАЙДУКИ I СЕКВЕСТРАТОР (бігають по хаті і кричать). Гвавт! Гвавт! Ратуйте! (Вискають крізь вікна лишаючи в хаті всьо що принесли).

ГАРАСИМ I ГРИЦЬ (викидають то всьо за ними крізь вікно).

ГРИЦЬ (смієсь). Ха, ха, ха! Ото награбили. Задво понесли.

ГАРАСИМ. Ха, ха, ха! Хто знає чи і донесуть... Коби не прийшло ся де на дорозі надкидати...

ЖІНКА (злазить з печі). Ой, лишенко! Що-ж ви вдяли? (розпучливо). На щож ви біду зачіпали?

ГРИЦЬ (сміючись). Тітко, не журіть ся! Нічого злого вам не станесь! Они щоби в кождій хаті так грабили.

ГАРАСИМ (збирає кусники посьвідки). Жінко, не бій ся! Бог з тобою! Я тілько віддав те, що они мені позичили, як мене до криміналу за школу брали. (Складає кусники паперу). Аво дивись! Се доказ що я за-

платив податок за минувший рік. А він подер! Дерло би его по печінках.

ГРИЦЬ (смієсь). Ха, ха, ха! Вистане їм того що “вдерло ся” їм перед хвилею. (Сідають оба коло стола).

ГАРАСИМ. Я думав собі що він за сегорічний податок іде грабити. А то деруни, прямо в білий день обкрадають бідних людей!

ГРИЦЬ. Алеж бійте ся Бога! Єсли хлопи власною силою не обороняться перед тими дерунами, то они зі своїми правами, всьо заберуть від нас.

ЖІНКА. Здаюсь на Бога, хай ся діє Божа воля.

ГРИЦЬ. Алеж тітко! Таж Бог не прийде вас від ляшній боронити! (Хтось стукає до дверей).

ЖІНКА. А вийди но Гарасиме бо хтось там пukaє. Певно вже жандарм.

ГРИЦЬ. А може тим грабіжникам ще мало тамтого та хотять більше “награбити?”

ГАРАСИМ (усміхаючись). Го, го, го! Як то они то я їм ще додам з охотою. (Бере макогін, отирає двері і замахується ударити та нагло зупиняється).

ЯВА 7.

АГЕНТ (входить і перестрашений заставляється руками). Гов, не бийте! Позвольте лише спитати дешо!

ГАРАСИМ (спускає макогін засоромлений). Я вас пане дуже перепрашаю! Я думав, що то хто інший пukaє...

АГЕНТ (усміхаючись). Ну, як так, то що іншого! (Підходить близше). Слава Ісусу Христу!

ГАРАСИМ і ЖІНКА. Слава на віки!

АГЕНТ (зобачивши Гриця). А от і знакомий мій, а я так за вами шукаю (витається з Грицем). Мое поважанє.

ГРИЦЬ (витаючись). А, як ся маєте!

АГЕНТ (витаєсь з Гарасимом і жінкою).

ГАРАСИМ (показує на лавку коло стола). Прошу сідайте!

АГЕНТ. Красно дякую!

ГРИЦЬ. Се, тітко, той пан про котрого я вам говорив!

АГЕНТ. Ви пане газдо може мене не знаєте? Маю честь представити ся, мое ім'я — Володимир Лаврентій, агент, що перепроваджує людей до Америки і Канади. (Витягає папери і розкладає на столі).

ГАРАСИМ. Приємно нам піznати вас пане! Ану, скажіть но нам дещо про тую Гамерику або Канаду.

АГЕНТ. А ось на ваше бажане, зараз вам скажу!

ЖІНКА. То певно вже десь паночку, на другім світі...

Гриць. Нехай буде і на третім світі, тільки аби добре жити.

АГЕНТ. Ви ще може не чули богато про тую нову богату країну — так звану Канаду? (Оповідає з ентузіязмом). Ся нова земля прямо молоком і медом текуча. Такої богатої країни в цілім світі нема, як Канада. Богато землі, богато ліса, богато озер. Земля дуже урожайна! В лісах повно всякої дичини, в озерах повно риби. І всьо те дають там людям за дармо. В лісах можете полювати на звірину кілько і коли, хочете, а в озерах і ріках можете ловити рибу до несхочу. Усьо вільне усьо за дармо... За дармо дістанеться там 160 акрів, або по нашему 113 моргів поля...

ЖІНКА (перебиваючи). Ото, видите, справдішний рай! А ми ту так гірко бідуємо...

АГЕНТ (не перестаючи). Міста там великі і богаті. В них мешкають самі богаті люди. Зарібки там такі великі, що чоловік заробить за день, то тут треба працювати найменьше місяць. А всьо таке там та не що ну... Словом сказати се рай тай тільки.

ЖІНКА. Алеж чи то паночку правда?

АГЕНТ. А вжеж що правда! А ось на доказ, я вам покажу фотографії. (Винимає книжку з образками). А ось дивіть ся: — (Всі дивлять ся в книжку). Тут пшениця росте. Видите яка велика, висше хлопа! Видите яке колосе велике? На чверть ліктя!

ГАРАСИМ (здивовано). А-я, а-я! Правда!

АГЕНТ. А тут машиною косять! А тут знов везе пашню до міста. Тут знов, бачите, худоба пасеть ся на розлогій луці... Бачите, в нас такої худоби нема. Ну, тепер скажіть, чи хочете поїхати туда? За дві неділі буде їхати сто фамілій! Як хочете то можете їхати разом з ними! Я вас заберу.

ГРИЦЬ. Я готов їхати хочби і зараз! Вже ми ухами наляло ся чистити панські стайні та пущувати коні.

ГАРАСИМ. А скілько то подорож буде коштувати?

АГЕНТ. Пятьсот корон від особи?

ГАРАСИМ (здивовано). Пятьсот корон від особи? А я не маю зломаного крейцара при душі...

АГЕНТ. Продайте своє майно! Ви там лутше набудете!

ГАРАСИМ. Хиба так й зробимо жінко, га?

ЖІНКА. Таж певно і то як найскорше, бо я боюсь — аби тебе до арешту не замкнули — за гайдуків та цехвістратора.

АГЕНТ. То значить панове ви хочете їхати?...

ВСІ. А вжеж, що хочемо!

АГЕНТ (встаючи). Коли так, то добре! Напишете до мене скоро будете готові до відізду. Ось мій адрес і всі інформації. (Дає папері Гарасимові). Ну, я кваплюсь! (Дивить ся на годинник). Мені, час в дорогу! (Складає папері і прощається). До побачення! Лише скоро лагодьте ся в дорогу. (Відходить).

ГАРАСИМ. Ну, і щож жінко? Поїдемо до того
раю?

ЖІНКА. А бож я знаю!

ГАРАСИМ. Треба іти купців шукати! Нехай ку-
пують наші “фільварки”! Та не знаю, лише скілько жа-
дати?

ГРИЦЬ (бересь до віходу). Не журіть ся, бо як
не пан, то жид а все таки купить! Але я вже мушу іти,
будьте здорові!

ГАРАСИМ. Та зачекай! Підемо разом! (Відхо-
дять).

ЖІНКА (вздихає тяжко). Ох Господи! І чи не
прийде ся на старі літа попід чужий пліт заглядати!
От така то бідного доля! (Думає важко). Ой лише-
нько, я й забула, що лобода варить ся? (Біжить до пе-
чи). Вжей погасло! А ту більше дров нема. (Загля-
дає коло печі). Ану я піду та назбираю деяких трісо-
чок. (Підходить до дверей і дивиться у вікно). Здаєсь
чи не іде он там хтось до нас... Здаєсь чи не жид, арен-
дар... Коби хоч там де пса нашого не було! Бо він так
жидів ненавидить, як наш пан хлопів... (Нараз чути
гавкання пса змішане з жидівським криком). Ай вей, ге-
валт! Ай вей, гевалт! (Повтаряється богато разів).

ЖІНКА (бігає по хаті перестрашена). Щож я vdю!
Гей що мені робити? (Біжить і відчиняє двері).

ЯВА 8.

ЖИД (переступаючи поріг хати переляканий, в
подертім халаті, без шапки паде і качається по хаті та
кричить): Ай вай, гевалт! Ай вай! ратуйте! гевалт,
кусає скажені пес! Наше, наше, наше!

ЖІНКА (бе вінком лежачого жида). А тебе який
чорт качає по хаті? Ти паршивцю! Вставай! Та ще
й мене так перестрашив....

ЖИД (опамятившись, встає і трісеть ся). Ай! Ай

вей! Ох ті цуцулики! Як оно мені дуже покусало! Той дітські пес! Той чорт кудлатий! (Мацаєсь за голову). Ай вей, де мої маймуркі? Гевалт, маймуркі! Мої маймуркі! Ай вей! А щоб тобі здохло той паршиве пес за мої маймуркі...

ЖІНКА. Чекай! Не кричи! Може ти прийшов без маймурка.

ЖИД. О нї, нї! Панї господинї! Я єго мало на своя голова!

ЖІНКА. То чекай! Я піду і подивлюсь! Як ще не подер, то я принесу. (Виходить на двір).

ЖИД (сам до себе). Ну, ну! Чого то гої таке дурне? Нашо єму таке велике пес? Хто єму що вкраде, як оно нічого не має! Голе як бубен!

ЯВА 9.

ЖІНКА (несе подерту маймурку). На жиде маймурку. Трохи подер!

ЖИД (бере і оглядає). Ай вей, моє маймуркі! Тобі хотіло пес з'їсти? А щоби оно здохло, той скажене пес!

ЖІНКА. А чого ж ти єго зачіпав? Він же, спав в буді...

ЖИД. Ну, ну! Я думало, що то яке баран спить... Я єму штухнуло палиця і но раз, а оно зараз скочило на мині! Ай вей, як оно скочило.

ЖІНКА (сміючись). Ха, ха, ха! Видиш, не треба було палицею штуркати! Він себе боронив... Ну і чого ж ти ішов до нас? Чого тобі треба?

ЖИД (оглядаючись). Ну, ну! А де пан господар? Я прийшло зробити добрий гешефт!

ЖІНКА (здивовано). Який гешефт? Що за гешефт?.

ЖИД. Ну. Я чуло, що ви хочете продати своє господаркі.

ЖІНКА. О, то ти такий гешефт хочеш зробити?
ЖИД. Є, є! Такий самий!

ЯВА 10.

ГАРАСИМ. Дай Боже здоровлє Іцку! Чого ти, до нас зайшов?

ЖИД. Ну, ну! Дай Боже здоровля пані господар! Дай Боже зробити добрий гешефт! Я прийшло купити ваше хата, вашу ґрунт і всьо що маєте.

ГАРАСИМ. То й добре! Ми якраз хочемо продати! Але скілько ти даш? Я хочу пятьсот риньских. А я знаю, що ти таний куцець.

ЖИД (бересь за голову). Ай, яй, яй! Так богато? Тисячу корон! Ц, ц, ц, ц,. То забогато! Оно бігме тільки не варта! Я вам кажу слово чести! Я дам пять сот корон! Більше ані герцага...

ГАРАСИМ. Не дай, то не купиш! Я кажу, що хочу пять сот риньских, або тисячу корон! (Тут они торгають ся довший час).

ЖИД (вкінци). Ну, нехай вже! Я дам пять сот риньских, але я ще не бачило такий твердий чоловік, як ви! Ось вам завдаток (дає гроші). А незадовгі підemos до контракту.

ГАРАСИМ. Підем! Чим скорше, тим ліпше! Але скажи но мені на що тобі отсєї старої буди, що ти з нею будеш робити? Га?

ЖИД. Ну, ну, як то що, корчме! Ся хате на середина село, близько церква і паньске млин і ну, й буде пробувати щасті...

ЖІНКА (виходить плачуши). Ой, Божеж наш Боже!

ГАРАСИМ. Ну, вжей плаче, а ще нема чого!

ЯВА 11.

ГРИЦЬ. О...! Ви вже й купця маєте? Може вже й

продали? Алеж то той Іцко звинний жидисько...

ГАРАСИМ. Продав і всого лиха позбув ся! Іцко вже коршму буде закладати тут.

ЖИД. Щоби не було, тілько аби було добрий гешефт.

ЯВА 12.

ЖІНКА (несе миску). От здалось би собаці дати, що їсти, а тут нема що хоч гинь!

ГАРАСИМ. Ага Іцку! Я ще й пса маю на продаж! Добрий пес! Купиш?

ЖИД. Ну, ну! Той пес, то діт'які не пес! На що оно мені здале? Щоби людий страшило та гнало від корчма? Ой як я боюсь той скажене пес. Як я до дому піду?

ЖІНКА. Іди, іди, не бій ся! Я тепер пса припняла!

ЖИД. Ну, ну! То я вже іду. Будьте здорові! (Відходить).

ГРИЦЬ. Ви знаєте за чиї гроші він купив ваш ґрунт?

ГАРАСИМ. Та за чиї?

ГРИЦЬ. За панові! Пан дав жидови гроші аби купив ваш ґрунт і заложив коршму! Ви ж знаєте, пан має горальню і робить горівку! Отже жид буде ту горівку брати і продавати хлопам так що з часом хлопи попропивають все що мають, зн. віддадуть панови і жидови а відтак сами підуть до пана на службу.

ГАРАСИМ. А звідки ти то знаєш?

ГРИЦЬ. Я підслухав як пан з жидом собі таке говорили, і пан жидови на таких услівях гроший позичив.

ГАРАСИМ. А, бачиш чого ми так бідуєм? Бачиш як пан потайки зі своїми сільниками висисає џашу кров. Тому й они і школи в селі так боять ся. Кажуть не потрібно хлопови школи. Хлопам коршмів як най-

більше треба, бо школа може попсувати їх гешефт, знищити їх панованє і прогнати з села... Але хай їм трястя матери їх. Я коби як найскорше вивтікау звідси...

ГРИЦЬ. А колиж ви думаєте їхати?

ГАРАСИМ. Хоч би і зараз! Все вже продав, тілько ще контракт маю зробити нині...

ЯВА 13.

ОЛЕНА (накрита великою хусткою). Слава Ісусу Христу!

ГАРАСИМ. Слава на віки.

ЖІНКА. Щож нам скажеш нового Олено? Що там чувати?

ОЛЕНА. Нічого такого цікавого! Так зайдла довідатись чи здорові?

ГАРАСИМ І ЖІНКА. Ми, дякувати Богу, якось живемо!

ЖІНКА. Прошу сідати!

ОЛЕНА. Дякую, я й постоюти можу. Я тілько на хвильку! (Підходить до Гриця). А ти Грицю, здоров?

ГРИЦЬ (усміхаючись). Я? Як риба в воді!

ОЛЕНА. Я чула, що ти десь був справив добрий баль гайдукам і цехвистраторови, так що ледви приволіклисся до дому! А так тобі дякували що аж страшно було слухати.

ГРИЦЬ. То ми оба з дядьком Гарасимом, як то кажуть, приняли їх так по людски. Тілько що они дуже гонорні та не хотіли довше побавитись і вікнами повискачували на двір.

ГАРАСИМ. Ну, то ви собі молодята побалакайте, а я зі старою піду до контракту. (Бере капелюх).

ЖІНКА (бере велику хустку і виходять).

ГРИЦЬ. Ну, Олено, ми вже мусимо розпрацатись! Я іду в съвіт геть аж до Канади!

ОЛЕНА (затрівожено). Що ти говориш Грицю?

ГРИЦЬ (беручи єї за плече). Правду говорю Олена! Нема тут як жити бідному! Мушу шукати ліпшого житя далеко за морями і горами.

ОЛЕНА (з плачем). Грицю, на Бога, не покидай мене! Щож я тепер сама вдію?

ГРИЦЬ (обнимаючи). Не плач серце! Плач не поможе! Я тебе в серцю не покину! Поїду, зароблю грошей, приїду по тебе, тут поберемо ся і вернемо обое до Канади.

ОЛЕНА. Ох, я нещасна! Горе мені тепер! Грицю, не їдь ніде звідси! Нам тут буде добре! Поберемо ся і будемо жити якось!

ГРИЦЬ. Нерозумна ти дівчина! А де ми будемо мешкати? Тиж сирота і я бідний не маю ані клаптика землі!

ОЛЕНА. Будемо мешкати у кого небудь! От таки тут в сїй хаті, в Гарасима замешкаємо...

ЯВА 14.

ЖИД (несе бочілку, фляшки і інші шинкові знаряди, іде в кут і складає те все в порядку). Ну! чого дурно стоїш? Поможи зробити коршма, дам тобі келішок сабашівка!

ГРИЦЬ (до Олени). Ось маєш, помешканє! Дивись як наші, селяни доробляють ся! І наколи ми поженимось то тогди як не до пана то до жида напевно підемо служити.

ЖИД (впорядковуючи шинок). Ну, чи мое гроши не таке саме, як панське? Я ще й могорич завше даю.

ГРИЦЬ. Не хочу я твого могоричу! Пий собі его самий! Як би не той могорич, то ти мусів би так само працювати як і всі працюють!

ЖИД. Чуєш ти! Може-б пішов принести мені великий бочку від горівка?

ГРИЦЬ. Хибаж ти таки направду вже шинок за-
кладаєш?

ЖИД. Чому би ні! Хто мені має до розказу?

ГРИЦЬ. Тож тобі ще Гарасим хати не відступив.

ЖИД. Що не відпустив, як оно моє мені відпуска-
ти моє власне хаті? Я собі купило і кінець!...

ЯВА 15.

ГАРАСИМ і ЖІНКА (розглядають ся по хаті зди-
вовано).

ЖІНКА (перестрашено). Матінко моя, а то що
буде?!

ГАРАСИМ (допитуючо). А то що? Вже шинок?
Гей, жиде! Та ти ще мені всіх гроший не дав, я хати
тобі ще не відступив!

ЖИД. Ну, пані господар, може хочете щось ви-
пити? Добрі горівки, сабашівкі...

ГАРАСИМ (злісно). Я кажу тобі, що я ще хати не
відступив! Що ти тут вже заводиш?

ЖИД. Не хоч пити? Марш мені з моя хата! Ти
босак! Ти драпцюх! Ти гой!

ЖІНКА. Гей, Іцку! Бій ся Бога, миж тобі хати ще
не відступили! Ми єще навіть звідси нічого не забра-
ли. (Показує по хаті). Дивись, сеж наші річи! А ти
купив тілько хату а не всі річи!

ЖИД (вибігає з кута і кричить). Забираєтесь мені
ви драпцюхи! Ви голодранці! Несъмієте нічого мені
рухай, а то сейчас покличе жандарм!

ГАРАСИМ. Ти паршивце мене з мої хати вига-
няєш? Та я тобі сейчас голову розібю!...

ЖИД (кидаєсь до всіх, випихає їх з хати і кри-
чить). Забираєтесь, забирайте ся мені з хати ви гої!
Забираите ся. (Всі недають ся).

ЖИД. Гевалт! Ратуйте! Злодії! Рабівники! (Vi-
пихає всіх за двері). Гевалт! Гевалт!

(Занавіса спадає).

ДІЯ 4.

(Палата та сама що в другій дії. На середині стіл, на критий скатертю, на столі флякон з цвітами. Під стіною в куті бюро з зеркалом. Під вікном на право канапа і кілька дорогих крісел. На бюрі лежить мисливський ніж).

ЯВА 1.

КАТЕРИНА (сидить коло стола з похиленою в діл головою, вбрана по паньски і думає. По хвилі): — Ох, Господи! Яка я нещаслива! І за що мене Бог так покарав? Защо кинув мене в таке пекло? (Встає, зносить руки до гори і говорить). Боже, Боже! Виратуй мене з сего пекла! Благаю тебе Пречиста Мати, виведи мене, на праву дорогу! Ох, я не окаянна! Я сама собі винна! Мені захотілось панею бути! Він здурив мене! Він так кляв ся, так присягав ся передомною, що мене не здурить, а оженить ся зо мною. А тепер от що!... Вже п'ять літ минає, і дитина вже велика, а він зі мною женити ся не хоче! Зрадив мене! Поки я була молодою і хорошиою то ніби любив! А тепер, ані подивити ся на мене не хоче! Як де поїде, то через довший час не вертає до дому. А як знов приїде, то лише кричить та лає. Бе усім, що лише під руки попадесь! Всі его бояться як чорта! Правду то мені колись льокай казав, і Олена мені то говорила! Ну, але тепер вже за пізно. Тепер мушу терпіти! Не повірила чужим словам, тепер вірю своїм очам. Він ось вже і до другої залишає ся. Казав льокай, що єму пан казав, що буде тепер женити ся з якоюсь панною.

ЯВА 2.

ЛЬОКАЙ. Приїхала нова покоївка! Називається Орися!

КАТЕРИНА (здивовано). Що? Нова покоївка? Хто її наймив?

ЛЬОКАЙ. Пан дідич! Она привезла лист з собою! В тім листі, пан дідич наказують, щоби єї приняти. (Відходить).

КАТЕРИНА (вздихає). О, Господи! А тепер що буде? Він певно хоче з нею так зробити як зі мною! Але недочекає! Я тепер б буду єї сама пильнувати! Не надармо він зі мною женити ся не хоче! (Сідає і думає хвильку). Але що з дитиною буде? Він же дитину любить! Каже що то дуже міле дівчатко! Він вже єї і до школи віддав, десь аж на мазури, до Krakova, чи де! Ох моя дитина не дасть мені загинути. Але чи она знає, що вона моя дочка, хто її скаже. От завіз межи своїх, тай там росте. Він каже, що він не хоче, щоби єго дитина, росла межи Українцями, тай завіз межи ляхів.

ЯВА 3.

ЛЬОКАЙ (несе валізку і йде просто до другої кімнати, за хвильку вертаєсь).

КАТЕРИНА (до Льокая). А деж она є? (Сама до себе). Нехай подивлю ся, чи молода та чи гарна!

ЛЬОКАЙ. Она зараз прийде! (Відходить).

КАТЕРИНА. Я єї скажу щоби мала ся на осторожності! Бо він напевно буде єї зачіпати.

ЯВА 4.

ЛЬОКАЙ I ОРИСЯ (вбрана в одязі покоївки, розглядаєсь несъміло).

ЛЬОКАЙ (до Катерини). А ось нова покоївка! (до Орисі): — То твоя пані!

ОРИСЯ (хоче поцілувати в руку Катерину).

КАТЕРИНА (схопляється і не дає). Не треба цілувати в руку таку паню як я. (По хвили): — Бідна дівчина! Шкода тебе! Ох, Боже! Боже! (Сідає).

ЛЬОКАЙ. Чи можу відійти?

КАТЕРИНА. Так, можеш собі відійти. (Лъокай віходить).

ОРИСЯ. Чого пані так сумують? Чого пани так тяжко?

КАТЕРИНА. От сїдай дївчино, а я тобі всю розкажу, поки не запізно.

ОРИСЯ (сїдає). То прошу нехай пані розкажуть!

КАТЕРИНА. Колись і я була такою покоївкою як ти! А нині? (Схиляє голову і зачинає крізь плач говорити). Нині я невільницею! Твій пан зрадив мене! Звів мене з доброї дороги, казав що оженить ся зі мною! (Заливається слезами). А тепер ані не згадує, про шлюб... Одного разу я згадала про шлюб, то казав, що застрілить мене! І від того часу, навіть говорити не хоче до мене! А тепер він певно думає з тобою таке саме зробити...

ОРИСЯ (схопляєсь з крісла, бере руку Катерини і міцно притискаючи до своїх грудей — говорить). Ах якаж я Вам вдячна за то щосьте мене перестерегли! Тепер я не дам себе обдурити!...

ЯВА 5.

ЛЬОКАЙ. Вельможний пан дїдич приїхали!

КАТЕРИНА І ОРИСЯ (посхоплювались).

ЛЬОКАЙ (віходить).

КАТЕРИНА. Я буду пильнувати тебе! А єсли він тобі що таке скаже — то ти сейчас абісь мені сказала.

ОРИСЯ. Добре! (Віходить на ліво).

КАТЕРИНА (їде до зеркала, поправляє волосе і убране, відтак сїдає і прибирає веселу міну).

ЯВА 6.

ЛЬОКАЙ входить, за ним дїдич, в довгім плаши, високім капелюсі, в рукавичках і з паличкою в руках. Роздягається і дає лъокаєви плащ, капелюх, паличку і рукавички.

ЛЬОКАЙ (відходить).

ДІДИЧ (сідає вигідно на кріслі і закурює цигаро).

КАТЕРИНА (весела підходить). Ангеле мій! Со-
коле мій! Я так скучила за тобою! Я так виглядала
тебе! (Хоче обняти єго за шию).

ДІДИЧ (раптово встає і відходить на ліво).

КАТЕРИНА (сумно сідає). Нещаслива я! (По
хвили встає). Треба вступити ся єму з очий! (Іде на
право).

ЯВА 7.

ОРИСЯ (вибігає трохи перестрашена). А во! Ди-
вись на него! Я ще не розглянулась а він вже й чіпає
ся як той репяк! А ти ляше проклятий! Лестить ся як
та собака! Добре, що мене пані перестерегла. (Робить
порядок).

ДІДИЧ (входить з покою, стає і дивить ся зодово-
лено і сам до себе). Гм, то гарна дівчина! Молоденька
і файна. (До Орисі). А як ти називаєш ся?

ОРИСЯ. Мене звуть Оришкою.

ДІДИЧ. Гарне імя! (Витягає з кишени срібні мо-
нети і дає Орисі, другою рукою щипнув за лице). А то
гарне твоє личко Орисю!

ОРИСЯ (завстиджена). Що купити за сї гроші?

ДІДИЧ. Се подарунок для тебе!

ОРИСЯ. Дякую! (Ховає гроші за пазуху і хоче
відходити).

ДІДИЧ. Чекай! Щось маю тобі сказати моя
люблена.

ОРИСЯ. Що, прошу ясновельможного пана?

ДІДИЧ (бере її за руку і веде до крісла). Сідай!
(Орися сідає). Маєш то робити, що я тобі скажу! А
як будеш добра і послушна, то я тобі куплю великий
подарунок. (Притягає собі крісло і сідає близько неї).

ОРИСЯ. Я буду то робити, що до мене належить!

ДІДИЧ. Га, як так, то добре! Я тебе за то любю!
А як будеш така як я хочу, то колись станеш великою
панею, станеш моєю подругою...

ОРИСЯ. Але-ж пан дідич мають жінку...

ДІДИЧ (схопив ся остро). Що ти говориш?
Хибаж я жонатий? Сеж тілько старша покоївка! Я
відправляю єї, ти прийшла на єї місце. (Сідає і хоче
обняти Орисю). Я тебе від першого погляду покохав!

ОРИСЯ (встає і відходить на право).

ДІДИЧ (встає і проходить). Гарні початки!
Она буде моя! Ге, ге, ге! Яби не підійшов! Не схоче
по доброму то силою мусить! (Стає і думає). Гм.
Але що я з Катериною зроблю? Єй треба сейчас від-
правити! Дитина тепер в школах, а Катерина нехай іде
до дябла! (Надслухує). А от і она вже йде? Зараз
буде конець...

ЯВА 9.

КАТЕРИНА (засмучена підходить до дідича). Лю-
бий мій! Чого ти на мене так нагнівав ся? Може я
тебе чим небудь прогнівила?

ДІДИЧ (остро). Твоя служба скінчила ся! На
твоє місце, єсть нова покоївка!

КАТЕРИНА (здивовано і остро). Що ти кажеш?
Хибаж я твоя служниця? Таж я твоя жінка!

ДІДИЧ. Нема в мене жінки! Я ще не женив ся,
а як коли буду женити ся, то не з такою хамкою як ти!
Розумієш? (Показує на двері). А тепер забирай ся!
Чуєш чи ні! Марш відсі!

КАТЕРИНА (паде на коліна перед дідичом, обій-
має его за ноги і просить). Бій ся Бога, що ти гово-
риш! Змилуй ся над нашою дитиною!

ДІДИЧ. Іди! Дитиною не журись, дитина моя! А
тебе більше не хочу тут бачити!

КАТЕРИНА. Молю тебе! Змилуй ся надімною!

Щож я тепер нещасна вдію? (Встає, і хоче обніяти єго за шию).

ДІДИЧ (хапає єї за руку і кидає до землі). Ах ти хамко! Ти хочеш мене обіймати?! Пана, дідича? Геть мені зперед очий ти простачко, а то гайдуків покличу. (Копає ногою). Здихай, а ні то марш відсі!

КАТЕРИНА (встає і зносить руки до гори). Ах, проклятий ти! За що ти надімною так знущаєш ся! Ти звів мене а тепер проганяєш? Не вступлюсь! Не вступлюсь! Забий мене, зідж мене. — Ти гадино скажена! Ти Іроде проклятий!

ДІДИЧ (прискакує до неї, кидає єї до землі і кричить люто). Мовчать кажу! А то забю! Марш відсі, а ні то скажу шкіру з тебе здерти!

КАТЕРИНА (встає і підходить до дідича). На, дри шкіру, ти шкіролупе! Ти людоїде! Ти кровопійце! Ох, кара Божа на тебе впаде. (Зносить руки до гори). Ох, пімsti; піmsti від Бога!

ДІДИЧ (люто). Що?! Ти пімsti, просиш на мене?! Я на тобі скорше пімщу ся... (Отвирає двері і кричить). Гайдуки! Сюда зараз!

КАТЕРИНА. Проклинаю тебе і твоє пекольне гніздо! Кара від Бога постигне тебе! (взносить руки). Ох, пімsti! Пімsti від Бога! (Паде і умліває).

ДІДИЧ (сміється дико). Ха, ха, ха! От і сама може скорше сконає тай менше буде клопоту! (Приглядається). А може она тільки так удає? (Копає ногою). Ей, та вона вже не живе!...

ЯВА 10.

ГАЙДУКИ (з нагайками). Що пан прикажуть?

ДІДИЧ (показує на лежачу і сміється). Ха, ха, ха! Трошкі запізно прийшли. Возьміть винесіть єї на двір. Може ще ожие!

ГАЙДУКИ (беручи Катерину). От нещаслива жертва! (Виносять).

ДІДИЧ (закурює і весело проходжуєсь). Без гуку, без стуку, і позбув ся клопоту! І тамта нічого не бачила.

ЯВА 11.

ЛЬОКАЙ (вбігає перестрашений). Прошу ясновелможного пана. Катерина дуже слаба, треба доктора! Була зімліла і ледви її відтерли!

ДІДИЧ (похмуро). Доктора? Ніколи! Скажи гайдукам, щоби єї дали 25 буків на голу спину! Она обравала мене і хотіла втечі!

ЛЬОКАЙ (спустив голову і сумний віходить). По хвили з надвору чути крик і плач жінкини.

ЯВА 12.

ЛЬОКАЙ І ГАЙДУКИ.

ПЕРШИЙ ГАЙДУК. Якраз 20 буків, на силу витримала!

ДРУГИЙ ГАЙДУК. Та де витримала! Аж три рази умлівала! Мене аж пальці болять від того, що відтирав...

ДІДИЧ. А ще живе та псявіра?

ПЕРШИЙ ГАЙДУК. Ще трохи дихає!

ДІДИЧ. Заведіть єї на постерунок жандармерії! Заарештувати єї! Она злодійка! Скажіть манови вахмайстрови, що я казав, щоби єї сейчас відставили до криміналу! Се зброянка! Пішли вже? (Всі відходять).

ЯВА 13.

ОРИСЯ (засумована обтирає порохи).

ДІДИЧ. Орисю! Чого ти така засумована?

ОРИСЯ. От так чогось!

ДІДИЧ (підходить до неї). Скажи, може тобі що злого стало ся?

ОРИСЯ. Нічого, нічого! Я тільки не могла дивити ся, як Катерину катували! За що ж они єї так били?

ДІДИЧ. Сеж злодійка! Она обрабувала мене і хотіла щей підпалити; я єї на горячім учинку прилаштав. (Бере Орисю за руку). Не смути ся тим Орисю. (Хоче обняти її за шию).

ОРИСЯ (виривається і відскакує на бік). То не мене так скоро удурить! Я не Катерина!

ДІДИЧ (здивовано глядить, відтак іронічно сміється). Ха, ха, ха! Удурити! Хибаж я хочу тебе обдуристи? Хибаж я мужик? Яж вельможний пан! Що слугам прикажу то вони сейчас те роблять; в мене все можливо! (Підходить до Орисі і лестливо). Орисю, серце. Любко моя! Ангеле мій. Я тебе щиро кохаю, я без тебе жити не годен! Всьо що маю, ціле майно, всі мої добра, будуть твоїми лише-е-е... (Бере за руку хоче обняти і поцілувати) Ти моя зіронька ясна!

ОРИСЯ (відтручує єго так, що він коміть головою паде на крісло і тратить свідомість). Геть від мене, ти чортів брати! Ти і мене хочеш зі світа згладити своїми лестливими словами та своєю брехнею! Ти людоїде! Я прийшла за покоївку бути, а не за коханку твою! Ти кровопійце! А щоб ти пропав зі своїм маєтком! Обравувавесь бідний нарід і хочеш тепер знущатись над ним?! Ні! Приходить час, коли кождий мужик забере свою частину і прожене від себе всіх тиранів! Конець вже близько, і наступить пімста за людську кривду!

ДІДИЧ (опамятивши ся, кидає ся з криком до Орисі і хоче її душити). Ах ты гайдамацька псявіро! Задушу як кота!...

ОРИСЯ (кидає дідича до землі, і кричить). Не мені смерть, а тобі душогубе! (Хапає за ніж на бюрку і кидається до дідича). (В сінех чути стукіт). (Орися кидається до вікна і у вікні): Рука справедливости не обмине тебе! (Зникає).

ДІДИЧ (по хвили, помало підносить ся, і хитаєсь на ноги). Що се? Що се, зі мною? Чи се в сні, чи наяві? (Протирає очі). Се правдиво! (Отвірає двері і кричить люто). Гей, служба! Сюди зараз! Гайдуки, Жандармерия, тримайте, лапайте! (Бігає по кімнаті і кричить). Морд! Розбійники! Злодії! Тримайте!

ЯВА 14.

(Вбігають гайдуки, льокай, і інші слуги; всі перестражені).

ЛЬОКАЙ. Що стало ся?

ГАЙДУКИ. Горить, чи що?

ДІДИЧ. Лінлюхи! Де ви були, до тепер? На мене збуй напали! (Біжить до вікна і показує на двір). Туда втікла! Лапайте її, дайте її, дайте її сюда!

ВСІ (стоять і глядять здивовано).

ПЕРШИЙ ГАЙДУК. Хто она?

ДРУГИЙ ГАЙДУК. Ми Катерину вже на постерунок жандармерії відставили...

ПЕРШИЙ ГАЙДУК. Миж більше нікого тут не бачили!

ДІДИЧ (дуже люто). Дураки! Нова покоївка!... Хотіла мене замордувати!... Лапайте єї зараз! Бо коли ні то я з вас всіх шкірі постягаю! Зараз мені її тут привести!

ВСІ (вибігають і дідич за ними. Чути крики на дворі). Он там вона! Нема її тут! Сюда, сюда. Де?! Нема! .

ЯВА 15.

ЛЬОКАЙ (розглядається, а відтак сміється). Ха, ха, ха! От натрафила коса на камінь! Але Ѳоби хоць не дізнались що то я її до сего намовив... Ну, але вона тепер так схована, що ніхто і за рік не найде. (Серіозно). А колиб хто нашов і посъмів свою руку на ню положити, так житем заплатить!...

ДІЯ 5.

Сільська улиця. На право хата з ганком. Коло хати керница. Дерева коло хати і понад улицю. За селом на горбі видно фільварок.

ЯВА 1.

СТЕФАН (обдертий, небритий, з палицею в руках. Йде помало і коло хати зупиняється). Ох, як змучився ледви прийшов! Треба трохи відпочати, може хто з хати вийде! (Спирається на хвилю об керницю відтак встає і жалібно). Вже 15 літ минуло, як мене взяли ті кати, ті тирани! 15 літ минуло, як я в посліднє переступив поріг отсєї хати і лишив троє діточок і любу мою подругу. І чи пізнають вони мене тепер? І що они небожата без мене діяли? Мене мучили, били, а они біднята от тут бідили. (Вздихає). Не видно нікого! Треба самому іти до хати! (Підходить під хату). Але яка тут велика зміна? Видно вже й ганок прибудували? Може їм і не зле поводить ся. (Іде в хату). (По хвилі в хаті чути крик). Забираї ся, забираї ся!

ЖИД (Випихає Стефана з хати так, що Стефан паде коміть головою на улицю. Жид кричить). Що ти дурне той! Ти голтіпаки! Ти драпцюх! Чого лізеш до моя хати? Там тобі на улиця качати ся!

СТЕФАН (встає). Ох, лиxo! А се що знов? Хибаж я заблудив? (Глядить хвилю). Ні, сеж моя хата! Таж я тут жінку і діти лишив.

ЖИД (здивовано). Яке жінка й діти? Хто ти є?

СТЕФАН. Таж я той Стефан, що мене пан за школу до криміналу на 15 літ віддавав...

ЖИД (здивовано). Ну, то ви той Стефан? Ну, ну, я вас знаю! Вашу хату і господаркі вельможни пан дідич продало, а я в него купило.

СТЕФАН (зносить руки до гори). Боже справедливий! І за що Ти мене так караєш?! Ох, я нещасний!

Щож я тепер на старість вдію! А деж мої сироти по-ділісь? (Спираєть ся на керницю і плаче).

ЖИД. Ваші жінка і діти пішли на панське хата і там померли.

СТЕФАН (з криком). Померли?! Померли??!! Ні! Він їх замучив! (Зносить руки до гори і ридає). Ох, Боже! Кличу до Тебе: — Зішли пімсту на тих гнобите-лів! (Сумує а по хвили). Ні, Бог нікого так тяжко не карає. Пани сами нас мучать і карають і ми сами хлопи будемо на них мстити ся...

ЖИД. Ну, ну! Ти вже єму будеш мститись! Нехай єму так і буде. (Відходить).

СТЕФАН. Я відімщусь! Я поти не спочину, поки не відімщусь. А пімста, страшна пімста буде. (Чути з далека спів).

СТЕФАН (заглядає). Якийсь там гурт іде, треба сковати ся. (Помало відходить і ховає ся).

ЯВА 3.

(Хлопці і дівчата ідуть съпіваючи).

Як селяни повстали,
Панів ляхів злякали.
Гей же ви вороги,
Ми вас знищим до ноги.

Довго ми вам терпіли,
Аж нас злидні присіли.
Та тепер вже не пора,
Пити кров з мужика.

Ми з нащадків козацтва,
Хороброго юнацтва.
Та сама в нас кров пливе,
Хлопска воля хай живе!

ВАСИЛЬ. А що хлопці! Є чутка, що здається війна буде...

НИКОЛА. Як буде, то буде! Як буде потрібно то і нас заберуть! А поки що, то єще погуляємо!

ВАСИЛЬ. Тобі і гульків відхочеться, як тебе завтра асентерують. Тоді пропавесь як пес на ярмарку.

НИКОЛА. Але і тобі без того не обійтися! Бо тих що вже служили, то насамперед заберуть...

ЗОНЯ. Не журіться так дуже! Таких як ви, певно не асентерують!

ТЕТЯНА. А хочби і асентерували, то хиба буде мерців носити на війні, а більше вони до нічого не здібні.

НИКОЛА. Хто, я? Ти знаєш, що я як піду на війну, то всіх ворогів за одним замахом вбю!

ВСІ (сміються). Ха, ха, ха!

ВАСИЛЬ. Ото герой з тебе, тут межи дівчатами.

ЗОНЯ. А як би тільки паньський наганяч показався, тай нагрозив на него, то він вже в хаті сидить.

ТЕТЯНА. Вони всі герої тоді коли на них панночка дивиться!

НИКОЛА. На хрін вона мені здалася! Я ще й не бачив її!

ВАСИЛЬ. Про яку панночку ви говорите? Хибаж дідич оженився?

ЗОНЯ. А я, він тоді буде женився, як зі сосни листє опаде.

НИКОЛА. Видиш, він хоч і не женився, а таку гарну дочку має мов рожа!

ТЕТЯНА. Вважай абис часом не посватав...

НИКОЛА. Ну, тай що великого? Вона-ж української крові...

ЗОНЯ. Може й вона не знає хто була її мама і якої вона крові.

ВАСИЛЬ. Хибаж вона дочка Катерини?

ТЕТЯНА. Авжеж!

ЗОНЯ. А як ти то знаєш?

ТЕТЯНА. Се вже мое діло! Я з нею в село ходжу; вона навіть до хати часом приходить! Дуже любить наших селян. Так їх жалує, що вони біdnі...

ВАСИЛЬ. Жалує... А чому вона їм підмоги не дасть?

ТЕТЯНА. Вона помагає скілько можна але все так аби дідич не знат!

ВАСИЛЬ (Відходить на бік і заглядає). Тихо хлопці. Гайдуки ідуть в село косарів шукати.

НИКОЛА (відводить на бік Василя). Ти памятаєш, як вони нам були шкіру спороли за ті дурні ягоди!

ВАСИЛЬ. Чомуж би я не памятав! Я як іно подивлю ся на них, так сейчас мною трясе.

НИКОЛА. Варта би колись відплатитись!

ВАСИЛЬ. А хоч би і зараз; я готов!

НИКОЛА. Ей, ні! Тоді як ніхто не буде бачити.

ЯВА 4.

ГАЙДУКИ (ідуть улицею з нагайками). Добрий вечір вам хлопці!

ВСІ. Добрий вечір. Добрий вечір!

ВАСИЛЬ. А ви куди так? Певно десь стадо безрог гоните!

ПЕРШИЙ ГАЙДУК. А ти до кого так говориш?

ВАСИЛЬ. А до когож, як не до вас! Яж бачу, що ви з нагайками!

ДРУГИЙ ГАЙДУК (грозить на Василя). Вважай абись і ти, часом не поїшов таї нагайки!

НИКОЛА. Вже минули ся тії часи, що ми їх кушали, здається ся, що тепер вже на вас черга приходить!

ПЕРШИЙ ГАЙДУК. Ти небоже ще недоріс до того!

ДРУГИЙ ГАЙДУК. Ну, що ви? З нічого вже й

сварити ся стали. Хлопці, дівчата, чого ви так посоловіли?!

ЗОНЯ. А щож, ви сваритеся, а ми маємо вам помогати?

ПЕРШИЙ ГАЙДУК. Ліпше заспівайте якої! Я чув, що ви на панськім лані дуже гарно співали.

ВСІ. Ану, ану, заспіваймо! (Хор співає).

Шалійте, шалійте скажені кати!
Годуйте шпіонів, будуйте тюрми!
До бою сто тисяч поборників стане,
Пірвем, пірвем, пірвем ті кайдани!

За правду, за волю, ми станемо враз,
Ланци нї багнети не пострах для нас,
Бо вольного духа не скути в кайдани.
Біда, біда, біда вам, тирані!

Підвалини світа валять ся старі,
Поблідлі нероби, дрожать опирі.
Бо зоря свободи вже сходить яскрава!
Для всіх, для всіх, для всіх рівні права.

За правду, за волю і т. д.

ПЕРШИЙ ГАЙДУК. Ге, ге, ге! Як би то колись були такої пісні заспівали в селі, так булиб їх поарештували...

ДРУГИЙ ГАЙДУК. Таж се революційна пісня!

ПЕРШИЙ ГАЙДУК. Та вже Бог єго знає, які тепер настали права на тім світі! Співають, говорять, що сами хотять!

НИКОЛА. Ге, ге, ге! Ви певно хотіли би так як колись, що і заспівати не можна було? Ого, ті часи вже минули ся!

ВАСИЛЬ. Чогось нині добре не співаєсь.

ПЕРШИЙ ГАЙДУК. Хлопці, велика новина є в селі!

ВСІ ХЛОПЦІ. Що таке?

ПЕРШИЙ ГАЙДУК. Приїхав пан, і каже що війна вже зачала ся. Тепер вас всіх заберуть до війска.

НИКОЛА. Ге, ге! От чим то ваш пан журить ся! Певно не буде кому косити на єго лані?

ДРУГИЙ ГАЙДУК. Та власне! Ми от якраз ідемо шукати косарів на завтра. Котрі підете завтра косити? А дівчата до сіна!

НИКОЛА. А могорич буде, чи ні?

ПЕРШИЙ ГАЙДУК. Буде сейчас! Хлопці, ану до корчми на могорич!

НИКОЛА. Хлопці, ходім до корчми! Ще хоч пі-пімо нині добре бо ніхто не знає як далі буде!

ВСІ (відходять до корчми. Лишається Василь і дівчата).

ТЕТЯНА (до Василя). А ти чому Василю не ідеш до корчми на могорич?

ВАСИЛЬ. Не хочу тої браги, смердить она мені!

ЗОНЯ. Мені вже час іти до дому, вже досить пізно.

ВСІ ДІВЧАТА. І ми ідемо; зачекай на нас!

ТЕТЯНА. І ти підеш з нами Василю?

ВАСИЛЬ. Ні, я тут останусь. Мені потрібно де-кого ще бачити!

ВСІ ДІВЧАТА. На добраніч тобі Василю!

ВАСИЛЬ. Добраніч, добраніч!

ДІВЧАТА (відходять).

ВАСИЛЬ (думає хвильку). Сумно мені тепер са-мому. Хиба собі засыпіваю. (Дивить ся на місяць і співає).

Ой зійди зійди, ясний місяцю,
Та як млиновое коло.

2. Ой вийди вийди, серце дівчино,
Та промов до мене хоч слово.

ЯВА 5.

КАРОЛЬКА (виходить з кошиком повний цвітів, ховається за дерево і слухає).

ВАСИЛЬ (не бачивши єї співає далі).

Ой радаж би я, тай виходити,
З тобою говорити.

2. Ой ходять судять, вороги люде,
Хотять нас розлучити.

Ой не бий мати, тай не лай мати,
Не роби каліченьки.

2. Завяжи очи, темної ночи,
Тай веди мя до річенъки.

Ой як приведеш, тай до річенъки,
Развяжи карі очи.

2. Нехай я гляну, тай подивлю ся,
З білим світом розпрашаю ся.

ВАСИЛЬ (думає хвильку, відтак сумно). І не співаєш мені нині. Все мені посумніло!

ЯВА 6.

ЛЬОКАЙ (входить, розглядаєсь і побачив Карольку). А! Панночка тут! А я так за вами шукаю!

ВАСИЛЬ (здрігнувся оглянувся, побачив несподівано льокая). А бодай тебе! Так мене перестрашив!

ЛЬОКАЙ. Чого?! Я навіть не думав про тебе! (Показує на Карольку). Я от за панночкою шукаю.

КАРОЛЬКА. На що тобі мене потрібно?

ЛЬОКАЙ. Вельможний пан дідич ідуть до міста! Не вернуть аж за три дни!

КАРОЛЬКА. Нехай ідуть! Я не пойду! Добре що вирвалась з відтам! (Підходить до льокая). На тобі цвіти що я назбирала, занеси до покою і постав у воду. Я зараз там прийду.

ЛЬОКАЙ. Добре! (Бере кошичок з цвітами і відходить).

КАТЕРИНА (Несміло до Василя). Алеж то ви гарно співали! Не могла налюбуватись!...

ВАСИЛЬ. Спасибі за похвалу! (По хвили). Хібаж ви панночко так любуетесь нашими хлопськими піснями? Виж панна, щей ляшка до того!

КАРОЛЬКА (спускає очі в долину. По хвили). Над українські пісні нема гарнійших на світі! А то що я ляшка, то я і сама не знаю, чи я ляшка, чи Українка?

ВАСИЛЬ (сміючись). О, та я знаю, що панночка не є дійсною ляшкою! Ваша мама була Українкою, тоді муж ви так нашими піснями любуєтесь.

КАРОЛЬКА (сумно). Ох, знаю, знаю! Незгадуйте мою покійну маму! Серце краєсь, коли хто згадає мою маму. А тато мені правди не скаже.

ВАСИЛЬ. Так, але чого ж ту тепер сумувати? То вже минуло ся і не вірнесь! Забудьте про все!

КАРОЛЬКА. Ні! Я сего неможу забути! Я не маю мами! Я сирота! Тато мною стидається! Я ненаслива; я всім чужа!...

(В корчмі чути вівкання і пияцкий спів).

КАРОЛЬКА. Що се? Чи не весілє яке?

ВАСИЛЬ. Ні; то корчма! І панські гайдуки, монетич хлопцям дають, щоби ішли завтра косити на панській сіножаті.

КАРОЛЬКА. А ви не ідете на монетич?

ВАСИЛЬ. Ні, я не пью тої браги!

КАРОЛЬКА. То з вас парядний парубок! А вмієте читати і писати?

ВАСИЛЬ. Умію!

КАРОЛЬКА (весело заглядає в очі). А маєте яку любочку?

ВАСИЛЬ (здвигає плечима). Ні, панночко! Поки що то немаю!

КАРОЛЬКА (сміється). Ха, ха, ха! То ми обое однакові! І я немаю!

ВАСИЛЬ. О, та панночка за якимсь графом, або дідичом шукають.

КАРОЛЬКА. Ні, за такими не шукаю! Не хочу бути невільницею! Звідки прийшла, туда й верну! Моя мама була Українкою і я не можу її забути! Я дуже люблю бути і буду Українкою!

ВАСИЛЬ. Алеж не хлопкою на селі?

КАРОЛЬКА. А вжеж що хлопкою! Я маю гроши що нашпарувала, то бідити не буду, а працювати приучусь!

(Чути більший крик і спів в корчмі).

ВАСИЛЬ. Ну, треба іти з відси, бо як пияки зачнуть виходити, то без бійки не обійтися.

КАРОЛЬКА (сумно). То ви вже хочете іти. (Вздихає). Мені так скучно самій іти до дому!

ВАСИЛЬ. То я підведу вас, тільки аби хто не побачив!

КАРОЛЬКА (підходить близше до Василя, заглядає йому в очі). А як ти називаєшся?

ВАСИЛЬ. Василь Чорноусий!

КАРОЛЬКА. Василю! Не кажи мені “панночко”, а я тобі не буду казати “ви”. Добре?

ВАСИЛЬ (бере єї праву руку в свою праву руку а ліву легко кладе на плече). Добре, нехай так буде. (Тяжко вздихає).

КАРОЛЬКА (заглядає в очі). Василю, ти мене покохав?

ВАСИЛЬ (притискає єї до себе). Якжи не кохати таку цвітку! Мені ані несnilo ся про таке щастє!

КАРОЛЬКА. Ох, Боже! Мої мрії сповнилися. (По хвили). Василю. Я за тобою вже довший час тужу! Довго шукала нагоди здібати ся, і доперва тепер здібалась. Василю! Я тебе люблю!

ВАСИЛЬ. Ох, Боже! Який я нині щасливий. Але ходім звідси, щоби нас хто не підглянув! (Відходять).

ЯВА 7.

ПЕРШИЙ ГАЙДУК (виходить з корчми пяний і заточує ся на всі боки). Гай, гай! От догодивем собі! Гм, гик! (Підходить далі і розмахує руками). Гм, гик! А не знаю чому то Василь не хотів іти на мого-рич... Гм, гик! Ей, то то вже мудрагель! Гм, гик! Не хоче зі мною навіть здібатись! Він вже забув як то я єго і того другого, був злапав у панськім лісі! Ото я йм був шкіру споров! Я би ще і нині єму всунув, але біда що тепер вже не можна так бити як колись. Тепер хлопи вже мудрійші тай не дають ся. Гм, гик!

ЯВА 8.

ВАСИЛЬ (іде улицею співаючи якусь арію. Зобачивши гайдука, трошки пристанув. А відтак пускається іти далі).

ПЕРШИЙ ГАЙДУК (хитаючись, переходить єму дорогу). Ти-и-и, де йдеш? Ти чому не хотів йти до корчми на могорич?

ВАСИЛЬ. Не хочу пити тої браги!

ПЕРШИЙ ГАЙДУК. Що?! Не хочеш пити? А то чому?!

ВАСИЛЬ. Уступіть ся з дороги! А чому я не хочу пити, то се мое діло!

ПЕРШИЙ ГАЙДУК. Твоє діло? Як я кажу, то ти мусиш! Розумієш? А як ні, то набереш! Ти знаєш хто я є?

ВАСИЛЬ (пускається іти далі).

ПЕРШИЙ ГАЙДУК (хапає його за плече). Стій! Підеш завтра косити до пана?

ВАСИЛЬ (люто відкидає руку гайдука). Як схочу, се мое діло! А ви уступіть ся мені з дороги і не

приводіть мене до злости!

ПЕРШИЙ ГАЙДУК. Що?! Ти злостиш ся на мене?
Я тобі сейчас дам! Кладись!

ВАСИЛЬ (зі злостию). Уступись чоловіче, ато
сейчас всі кости в тобі порахую!

ПЕРШИЙ ГАЙДУК (кидається до Василя і кричить).
Кладись, кажу тебе!

ВАСИЛЬ (кидає гайдука на землю і бє). А на,
маєш, панський собако! Абись знат, як людскі діти
бити!

ПЕРШИЙ ГАЙДУК. Даруйте, я більше не буду!
Гвавт, ратуйте люди!

ЯВА 9.

ДРУГИЙ ГАЙДУК (вибігає з корчми з рештою
хлопців, кидається до Василя і хоче його нагайкою
вдарити). А ти розбійнику що робиш?

НИКОЛА (хапає другого гайдука з заду за карк і
кидає ним на землю тай бє). А на, маєш! Се то, що
ти мені позичив ще як малим був!

ДРУГИЙ ГАЙДУК. Гвавт, хто в Бога вірує, ра-
туйте!

ВСІ ХЛОПЦІ (Кидають ся і відривають від гайду-
ків Василя і Николу).

ГАЙДУКИ (втікають).

ВАСИЛЬ. Що ви хлопці, жалуєте панських собак?
Раз їх треба навчити! Аби знали, яка їх собача служба!

ЯВА 10.

ВАХМАЙСТЕР (входить і остро дс всіх). Що тут
було? Що за крик? Хто втікав?

ВСІ (перестрашені стоять непорушно).

ВАХМАЙСТЕР (приступає до Василя). Ге-е-е! То
ти пташку бив ся? Га?

ВАСИЛЬ (перестрашено поступається в зад). Я

ні-і-і! Я ні! Прошу пана вахміща! То мене панські гайдуки били!

ВАХМАЙСТЕР. Тебе били? Так тобі й трєба! А може ти їх зачепив? (Хватає Василя за руку). Говори правду, бо коли ні, то сейчас закую!

ВАСИЛЬ (загикуючись). Ні, прошу пана вахміща, то они мене били...

ХЛОПЦІ (зачинають потайки розходити ся).

ВАХМАЙСТЕР (до всіх остро). Гов! Стійте тут всі! Ані оден не сміє відійти! Ви бунтівники, я вас зараз научу!

ХЛОПЦІ (всі вертають ся до гурту). Ми нічого не винні! Що пан вахмістер у нас хотять?

ВАХМАЙСТЕР. Не винні? Я вам зараз покажу чи ви винні! Котрий би посьмів утікати, так сейчас трупом упаде! (Оглядає всіх). Ви гайдамаки, бунтівники. (Дивить ся на Николу). Га-а-а! І ти тут Николо? А то добре, я тебе знаю. Як так, то ти побіжи до двора і приведи гайдуків, а я тим часом протокол буду писати.

НИКОЛА (засумований віходить).

ВАХМАЙСТЕР (до Василя) Як ся називаєш?

ВАСИЛЬ. Василь Чорноусий!

ВАХМАЙСТЕР (записує до нотатки). Чи служив при війську?

ВАСИЛЬ. Так єст, служив!

ВАХМАЙСТЕР. Чи був коли караний?

ВАСИЛЬ. Прошу подивити ся у війскові протоколи!

ВАХМАЙСТЕР. Мовчи мурго! Не пискуй! Ти знаєш хто до тебе говорить?

ЯВА 11.

НИКОЛА І ГАЙДУКИ з синяками на твари.

ПЕРШИЙ ГАЙДУК (показує на Василя). Беріть його! Се розбійник! Він мені кости поломив!

ВАХМАЙСТЕР (хапає за руку Василя. Василь не дає ся).

ВАХМАЙСТЕР. Послух! Дай сюда руки, а нї то тя багнетом прогороджу!

ВАСИЛЬ (стає спокійно). Гей, за що ви так знущаєте ся над нами?

ДРУГИЙ ГАЙДУК. Так, закувати его і кости єму поломити! (Показує на Николу). А сего так само!

ЯВА 12.

ВБІГАЄ ДІДИЧ. Що тут, бунт? До криміналу з ними! Се гайдамаки!

ХЛОПЦІ (почувши се, втікають на всі сторони).

ВАХМАЙСТЕР (до гайдуків). Тримайте сего гайдамаку а я тамтих полапаю! (Біжть на праву сторону).

ГАЙДУКИ (тримають Василя).

ЯВА 13.

КАРОЛЬКА (вбігає стрівожена). Що тут стало ся?

ДІДИЧ (ховає ся за дерево так, що Каролька його не бачить).

КАРОЛЬКА (кидається до Василя). Василю, що з тобою стало ся? (До гайдуків). Пустіть його! Він нічого не винен! (Обнимає його руками за шию).

ГАЙДУКИ (відступають здивовано).

КАРОЛЬКА (з плачем). Василю, серце мое! Защо тебе закували? (Тулить голову до його грудей і плаче).

ДІДИЧ (вискачує з'за дерева і кричить). Так? То ти, моя дочка, розбійника за щию обнимаєш? За таким гайдамаком заступаєш ся?

КАРОЛЬКА (кидається дідичови на шию). Тату, він

нічого не винен! Він не розбійник, не гайдамака а порядний хлопець! Я його люблю!

ДІДИЧ. Що ти кажеш? (Кидає Карольку до землі). То ти гайдамаку любиш? Того хлопа? (Бере ся руками за голову). Ох, горе мені! Ганьба! Сором! Встид великий!

КАРОЛЬКА (встає і гордо). Ні, тату! Се не ганьба, а се слава! (Підходить до дідича).

ДІДИЧ. Геть від мене! Не моя ти дочка! В тобі пливе гайдамацка кров! (Бересь розпучливо руками за голову). Нема в мене дочки, она гайдамаку полюбила! Ох, Боже! Єї мати мене прокляла!

КАРОЛЬКА. Тату, простіть мені! Я його дуже люблю!..

ДІДИЧ. Ні, недопущу до сего! Замкну його на віки до криміналу! Се булаби ганьба для мене за хама свою дочку дати. (До Карольки). Дочко моя, що тобі в голову влізло? Вибий собі того хама з голови! Тиж пані графіня! Тиж полька!

КАРОЛЬКА (гордо). Ні тату, я не полька! Я є Українка! Ви замучили мою матір, то і замучте нас обоїх! (Обнимає Василя за шию і цілує).

ВАСИЛЬ. Боже! Хоч у кайданах, але щасливий!

ДІДИЧ (до гайдуків дуже люто). Не дайте єї сего робити! Она божевільна...

ГАЙДУКИ (кидають ся і відривають Карольку від Василя).

ЯВА 14.

(Вбігає Стефан. Кидається до дідича і хоче ним кинути об землю).

ДІДИЧ (недаючись, перестрашено). Хто ти є? І чого ти хочеш?

СТЕФАН (Борикаючи ся, крізь зуби). Прийшла пімста і твій конець! Заплата за хлопську кривду!

ДІДИЧ (витягає револьвер з кишені. Стефан хапає за него, обертає до дідича і довго моцують ся. По хвили паде вистріл і дідич валить ся на землю).

СТЕФАН. Ось тобі заплата собако. (Втікає).

ГАЙДУКИ (Біжать за Стефаном і кричать). Тримайте убийника!...

КАРОЛЬКА (Клякає над дідичом і ридає). Тату, тату простіть мені!

ДІДИЧ (тяжко і поволи). Я про-ща-ю...

КАРОЛЬКА. Ох, нещасна я! Прокляте моєї матери сповнило ся. (Плаче).

ВАСИЛЬ (підходить і скованими руками підносить Карольку). Не плач серце! Не завдавай мені муки! Се рука пімсти йому відплатилася.

КАРОЛЬКА (плаче).

ЯВА 15.

(З одної сторони вбігає вахмайстер, а з другої перший гайдук).

ВАХМАЙСТЕР (побачивши убитого дідича здрігнув ся і з жахом). Що се стало ся?

ПЕРШИЙ ГАЙДУК. Той Стефан, що вийшов недавно з криміналу застрілив пана і втік до двора!

КАРОЛЬКА (з плачем). Пане вахміщ, пустіть Василя, він нівчім не винуватий...

ВАХМАЙСТЕР. Ну, то добре! На слово панни я єго пущу! (Розковує). Ти будеш мав термін в суді!

ДРУГИЙ ГАЙДУК (вбігає задиханий і перестражений кричить). Ратуйте, двір горить! (Чути тріскіт і шум огню як також показуєсь луна від огню. Дальше в селі чути недуже виразні крики). Бий! Тримай! Бий! (Повтаряється богато разів).

ВАХМАЙСТЕР. Хто запалив?

ДРУГИЙ ГАЙДУК. Не знаю, бо не зловили ніко-

го! І Стефана не зловили! А там в селі зібралися всі люди до купи, і чогось дуже кричать!

ВАХМАЙСТЕР. Що се має значити, бунт якийсь?

ДРУГИЙ ГАЙДУК. Я не знаю що се! І до огню ніхто не іде.

ВАХМАЙСТЕР (остро). Всі до огню! Ратувати що можна. (Пускають ся іти).

ЯВА 17.

(Зі всіх сторін вбігають селяне, мушкини і жінки, всі уоружені, хто зі стрільбою, а хто з сокирою, з кою, з вилами, патиками і кричать). Убити єго! Повісити! (Обступають вахмайстра і гайдуків). Смерть! Смерть єму зараз! (Відбирають оружя від вахмайстра).

СТЕФАН (дає розказ). Гайдуків і того ляха звязати, з ними буде справа опісля. (Стефан бере собі шаблю і гвер від вахмайстра).

ПЕТРО (приступає до вахмайстра міряє єго очима і говорить гордо, з жадобою пімсти). А що, пізнаєш мене? Прийшла і тобі хвиля відплати!

ВАХМАЙСТЕР (трясучись, паде на коліна перед Петром і благає). Люде добрі! Даруйте мені жите. Я нічого не винен, то моя служба! Пустіть мене! (Обнимав Петра за ноги). Прошу вас пане, пустіть мене живого!

СТЕФАН (грімко). Га-а-а! Просиш? Милуєш? Ні-ї-ї, нема помилування! Ти забув, що коли той сам в кого тепер помилування просиш, цілував ноги оному собаці... (Показує на убитого дідича) і просив помилування, а ти єму ребра поламав! Не мине і тебе таке саме! Беріть єго і замкніть до завтра.

ГАЙДУКИ (клякають). Даруйте нам, ми більше не будемо!

ВАХМАЙСТЕР (в той самий час). Прошу вас да-

рутіте. Я мусів! Я більше небуду! Я не виноватий!
Благаю вас, даруйте!

ВСІ (кричать). Смерть, смерть всім гнобителям!
На гиляку з ними! (Підносять вахмайстра і гайдуків).

ВАХМАЙСТЕР (умліває, его підтримують).

СТЕФАН (грімко). А тепер пісня! Пісня побідна...
(Хор співає).

Ми гайдамаки, вічно однакі,
Ми проклинаєм пута і ярмо, —
Ішли діди на муки, підуть і правнуки,
За народ всі жите своє дамо.

Доки сусіди нам людоїди,
Ми гайдамаки як були так є, —
Вже часи минули, як ми шиї гнули,
І кождий з нас жите за усіх дає.

(Зачинають помало, співаючи, виходити).

КАРОЛЬКА I ВАСИЛЬ (лишають ся. Через той
цілий час горить двір).

Знай лютий враже, сотня поляже,
Тисяч натомісьць стане до борби, —
І з кайдан недолі до житя на волі,
Повстануть знов подоптані раби.

(Дальше пісня стихає).

Наша присяга: кривда, відвага,
Пімста за кривду люта і страшна, —
Бо ми гайдамаки, mestники однакі,
Що нам їй смерть за правду не страшна...

КАРОЛЬКА (стрівожено). Василю, що се значить?
Чи се сон, чи на яві? (Протирає очі).

ВАСИЛЬ (бере єї, за руку). Не бій ся, ангеле мій!
Се не сон! (Голосно). Се прийшов час свободи. Нарід
пробудив ся, скинув з себе невільнич-панське ярмо.
Не буде більше панів і рабів! Се є початки революції,

котра має прогнати всіх панів, всіх кровопійців, всіх тиранів!

КАРОЛЬКА. Боже, прийшов час свободи і волі та правди!

ВАСИЛЬ. Так, моя дорога, тепер ми вільні!

КАРОЛЬКА. Василю, серце мое? Ти не покинеш мене? Я кругла сирота...

ВАСИЛЬ (обнимає єї). Ні, не покину тебе ніколи, ти жите мое, ти душа моя! Я тебе хочу мати раз на все. (Цілує єї).

КАРОЛЬКА (відхиляється і заглядає ему в очі). Ти оженишся зі мною?

ВАСИЛЬ. Ще нині ми одружимося. Ходім до мене.

КАРОЛЬКА (стримує его). Василю!

ВАСИЛЬ. Що голубко?

КАРОЛЬКА. Твої родичі не схочуть мене за невістку і не позволять нам одружитися!

ВАСИЛЬ. Не журись тим! Мої родичі знають, що ти Українка, хотій твій тато був Поляк, і, що ти вихована в польськім дусі не по твоїй волі...

КАРОЛЬКА. Ох, не згадуй мені моого тата. (Плаче),

ВАСИЛЬ. Не плач серце! Плач не поможе! Не винна ти тому, що твій батько згинув! Він сам собі винен і винні другі, такі самі як він! Він острив ніж сам на себе через цілі десятки літ, і прийшов час, коли український народ пробудився, скинув ярмо з себе і прогнав всіх гнобителів і тиранів.

КАРОЛЬКА. Алеж я була причиною татової смерті.

ВАСИЛЬ. Ні! Причиною його смерті була його зарозумілість та його підлі діла. Він бідних та безборонних селян висилав на довголітну вязницю тільки за те, що вони хотіли побудувати школу в селі, замість кор-

чми. А з рештою, ніхто его не замордував, а сам він се-
бе, своїм револьвером застрілив ся.

(Оподалік чути стрілянину і спів).

ВАСИЛЬ. Чуєш пісню свободи? Аж серце раду-
ється, коли почуєш і коли подумаєш, що вже настав
той час, котрого нарід чекав довгі а довгі віки.

КАРОЛЬКА. Василю! Василю! Немало ще упли-
не людської крові заки ще настане спокій! (Чути дуже
стрілянину і крики).

ВАСИЛЬ (з страхом). Хто то так стріляє? (Під-
ходить на улицю і заглядає). Що се, військо? Вій-
сько беть ся з нашими селянами?! А може се Татари?

КАРОЛЬКА (Підбігає, і глядить на улицю, відтак
перестрашено). Василю втікаймо! Се військо, не Та-
тари, воно ще гірше від Татарів, то Поляки! Ох, як я
їх ненавиджу! (Тягне его за руку). Василю втікаймо
відсі!

ВАСИЛЬ (стоїть неповорушно). Ні! Я не буду хо-
вати ся перед гнобителями! Я іду і буду боротись за
свободу і волю, за справедливість! (Пускається іти).

КАРОЛЬКА (тримає его обіруч і говорить з пла-
чем). Василю! Не іди! Вони замордують тебе! Бій
ся Бога, не лишай мене!

ВАСИЛЬ (гордо). Волю згинути, як маю бути на-
ново поневолений. (Серіозно). Лучше згинути за сво-
боду і волю як мучитись в галицькій неволі!

КАРОЛЬКА. Правду кажеш! І я не лишу ся без
тебе! Я стаю побіч тебе щоб разом бороти ся до за-
гину.

ВАСИЛЬ. Алеж, чим ми будемо боронитись? Ми
з голими руками, а вони з оружієм!

КАРОЛЬКА. Не жури ся тим! У нас в горі, є
вибудована тайна пивниця в якій мій покійний батько
тримав так богато всілякого оружія, що можна всіх
селян узбройти.

ВАСИЛЬ (здивовано). Де-е-е, де-е-е? І нащо єму було того оружія?

КАРОЛЬКА. На що, питаєш? Проти селян, наколиби збунтувалися. Ходи я тобі покажу де, а найшовши роздамо поміж селян. (Відходять скоро. По хвили чути барабани і розкази острі. За кулісами чути команду). Леве скшидло напшуд. Стаци в шерегах. Машероваць. Раз, два тши! (Чути як барабани бують і темпом ідуть жовніри).

ЯВА 18.

(Польське військо машерує. На переді бувший радца офіциром. Студент і гість жовніри. Гість несе фану з польським орлом. За ним йде богато жовнірів по два в ряді).

РАДЦА. (Несе в руці піднесену до гори шаблю. Зобачивши убитого дідича, раптово стає, обертається і командерує). Stać! Na lewo i prawo!

ЖОВНІРИ. (Стають півколесом наоколо тіла дідича).

РАДЦА. (Приглядається дідичови, відтак з жахом) Och, Matko cudowna! Ach rany Jezusowe! To pan dziedzic zamordowany. (Приглядається). Zastrzelony został! I rewolwer koło niego leży. (Командерує). Biercie go stąd i zanieście go do kościoła. To święty człowiek, on zginął za świętą wiarę. (По хвили). Pomodlić się za jego szlachetną duszę!

ВСІ (клякають на одно коліно, знімають шапки, і моляться по тихо. Відтак встають).

РАДЦА. (Жалібно). On zginął po bohatersku! Za niego wymordujemy wszystkich hajdamaków, nawet i małe dzieci.

ВСІ (Підносять шаблі до гори і кричать що сили) Smierć wszystkim Ukraińcom, wszystkim hajdamakom! — (Кладуть шаблі до похви).

РАДЦА. (Дає команду). Teraz rżnąć, mordować, rabować i palić. Tak zbudujemy naszą Polskę!

ВСІ. (Підносять праву руку до гори і кричать.) — Niech żyje Polska od morza do morza! (Приступають до дідича і хотять брати його.) — (На раз зі всіх сторін чути страшенні крики і богато стрілів.) Гурра! Гурра на Ля-хів!... Гурра на Татарву!... (Дуже стріляють).

РАДЦА. (Кидається на всі сторони і кричить люто) — Strzelać do hajdamaków. (Декотрі стріляють, де-котрі подають поцілені стрілами, велике замішанє).

РАДЦА. (Прикліякає, стріляє з револьвера і кричить). Strzelajcie bracia, Strzelajcie. Куля його поцілила і він паде трупом. Решта жовнірів пускають ся утікати і кричати) : Uciekajmy bracia bo zginiemy. (Кількох утікає, решта падуть побиті). З за сцени голоси: Гурра, на перед!

ЯВА 19.

(Зі всіх сторін входять уоружені мушини і женьщины. Придивляють ся побитим. Декотрі ранені, видно по них кров. Несуть червону фану).

СТЕФАН (Підходить до Василя і подає руку). Ну брате, товариш, сповнилисъмо святе діло! Тобі належить ся подяка за те оружіє, що ти нам дав.

ВАСИЛЬ. Не мені належить ся подяка, а отсїй голубці! (Показує на Карольку). Бож она мені показала де єї покійний батько тримав в сховку се оружіє, щоби ним колись нашу кров проливати, нас убивати а наше майно з димом пустити.

Стефан (подає руку Карольці). Ти нас спасла від гнобителів і я не знаю, як тобі віддячити ся за се.

КАРОЛЬКА. Не хочу я вдячности від вас! Я сповнила те, що було моїм обовязком зробити, як доброї Українки.

СТЕФАН. Хлопці! В гору єї, нехай живе наша спасителька!

ХЛОПЦІ (підносять на руках Карольку і кричать

всї). Слава-а-а! Слава-а-а! Слава-а-а на многая літа!...

КАРОЛЬКА. Досить, досить тої радости! Нічого не бажаю, тілько одного!

СТЕФАН. Щойно скажеш, сейчас буде сповнено!

КАРОЛЬКА (сорохливо). Ні, я сего вам не скажу!

ВАСИЛЬ. Хлопці! Лише я в стані відгадати що она бажає!

КАРОЛЬКА. Василю, не кажи, не кажи!

ВАСИЛЬ. Ось маю честь представити вам мою найдорозшу улюблену! Від нині вона називає ся не Каролька, але Кароліна. I тепер прошу вас всіх до себе на весіля!

СТЕФАН. Чекай брате, товаришу, нехай поцілую тебе яко героя нашого. (Цілує). А дальше, сповнивши мій обовязок — від нині ти стаєш нашим отаманом! Я вже старий і нездужаю! Я сповнив те на що я присяг в душі, що відімщує ся за заподіяну кривду мені і другим. (Кричить). Брати товариши! Від тепер Василь стає нашим отаманом і ми з ним в огонь і в воду підемо на ляхів.

ВСІ (підносять капелюхи до гори і кричать). Найжие наш отаман! На многая літа-а-а...

ВАСИЛЬ (кланяється всім). Дякую щирі брати! Дякую вам товариші і товаришкі! А тепер пісня і в похід.

(Хор співає марсилезу).

В перед, в перед, сини родини!

Славутний день вже наступив.

Супроти нашої країни

Ворог злий прапор розпустив.

Чи вам не чуть які по селях

Усюди стони роздались?

На наших кревних, не веселих
Ворожі спіси піднялись!

До збруї, громадо!
Ставаймо в ряди!
Щоб вражою кровію
Залити борозди.

Чого шука отся ватага
Рабів обурених на вас?
Кого зляка' її зневага?
На кого пута ті? На нас!
На нас бездольні громадяни,
Хотять той сором нанести,
Щоб кинуть на нас знов кайдани
Та під неволю завести.

До збруї, громадо!
Ставаймо у ряди,
Щоб вражою кровію
Залити борозди.

(Помало виходять співаючи).

(Занавіса спадає).

Знанє то сила, скарб всіх людей.

**Найновійші книжки для Читалень і Бібліотек
які можна набути в**

Українській Книгарні 850 Main St. Winnipeg, Man.

НЕТРИ, написав А. Сінклер, 332 сторін	1.00
Борба Українського Народу за Волю і Незалежність. Д. Долинський, 264 сторін	1.00
Трагедія Галицької України, з образками, 254 сторін	1.00
Геройска Україна	1.00
Микола Джеря. — Іван Нечуй-Левицький	75ц
Відроджене. — Л. Толстой. З томи брошувовані	2.25
В гарній оправі	3.00
Підручник Фотографічний — у двох частих. Практичні пояснення для фотографів і аматорів	75ц
Боги жаждуть крові	75ц
Електричність	50ц
Син України — Історична повість в 3-ох частих з образками і мапою. — Ціна	2.00
Історія України. — М. Грушевський. В гарній оправі	3.25
Кобзар — повне видане з образками, в оправі	2.50
Еволюція	1.25
Люборацькі	2.50
Рубають Ліс	2.50
Всесвітна Історія I. і II. части	2.00
Чмелик, — Роман	1.50
Людина	50ц
Молода Україна	50ц
Робінзон Крузо — 230 сторін з образками	1.00
Нові пісні з старим кінцем. — Передрук новомодних пісень — пересільпіви Щипавки і Дратавки з додатком народних пісень. Ціна лише	25ц
Порадник для залюблених або як писати любовні листи і поучене як поводитись в часі кохання, з додатком любовних віршів, промов та ріжніх желань під час шлюбу. Ціна	35ц
Любовні картки з красними українськими любовними віршами.—25 штук за 1 долара.	
Як писати листи? Найновійший і найпрактичніший Українсько- Англійський Листівник, 228 сторін	1.00

Ілюстрована Шевченківська Бібліотека

Хто любить поезії нашого великого поета Т. Шевченка нехай купить собі ті всі 24 гарні книжки за такі гроші а не пожалує.

1. — Причина. З 2 малюнками і портретом.
2. — Катерина. З 3 малюнками і портретом.
3. — Тополя. З 1 малюнком і портретом.
4. — Гайдамаки. З 15 малюнками і портреточ.
5. Черниця Марияна. З 1 малюнком і портретом.
6. — Утоплена. З 1 малюнком і портретом.
7. — Гамалія. З 1 малюнком і портретом.
8. — Сова. З 1 малюнком і портретом.
9. — Єретик або Іван Гус. З 1 малюнком і портретом.
10. — Невольник. З 2 малюнками і портреточ.
11. — Наймичка. З 2' млаунками і портретом.
12. — Відьма. З 1 малюнком і портретом.
13. — Княжна. З 1 малюнком і портретом.
14. — Москалева криниця. З 1 малюнком і портретом.
15. — Варнак. З 1 малюнком і портретом.
16. — Титарівна. З 1 малюнком і портретом
17. — Марина. З 1 малюнком і портретом.
18. — Сотник. З 1 малюнком і портретом.
19. — Петрусь. З 1 малюнком і портретом.
20. — Тарасова ніч. — Іван Підкова. — Перебендея. З 2 малюнками і портретом.
21. — Русалка. — Як би тобі довело ся. З 2 малюнками і портретом.
22. — Назар Стодоля. З 2 малюнками і портретом.
23. — Збірник дрібних віршів. З 7 малюнками і портретом.
- 24 — Збірник дрібних віршів, про Україну та козацтво. З 4 малюнками і портретом.

ВСІ 24 КНИЖКИ ЗА \$1.50.

КОБЗАР ТАРАСА Г. ШЕВЧЕНКА

Трете повне видане з портретом поета і образками. — 560 сторін друку. — Не Українець той, в кого бракує на столі КОБЗАР, що коштує в оправі з пересилкою лише \$2.50

У К R A I N S K A K N Y H A R N I A
850 Main Street. Winnipeg, Man.

Пишіть єще днесь по ціннику
Висилкового Дому
Музичних Інструментів

Українська Книгарня висилає кождому на жадане даром. — Маємо заступництво першорядних чеських та заграничних фабрик.

СКРИПКИ.

Богато людій знає, чим в музиці суть скрипки. В нас отримаєте скрипки лише з найліпшого матеріалу, пайкраще зладжені, через пайбіглійших в тім ремеслі "майстров" артистів. Базарові без вартості скрипки і інструменти взагалі не держимо на складі.

Правдиві Італійські і Сицилійські гітари, Мандоліни Бандури,
І країлові Балалайки.

КЛЯРНЕТИ.

Наші імпортовані клярнети суть найновійші і найлутніші моделів вироблені найпрактичнішими майстрами.

Не треба тяжко дути і за чистий голос не фальшивий гарантуємо.

**Правдиві Оригінальні
Віденські Гармонії**

Епіріб світової фірми
Ф. ГОХГОЛЬЦЕР, ВІДЕНЬ.

Найсолідніший ручний виріб!

Чистий міцний голос, повна гарантія. Всі гармонії можна три-
мати на рамени на паску.

Переконайтеся, пишіть за нашим Великим Ілюстрованим Цінни-
ком або приходіть до нас на адресу:

Ukrainska Knyharnia
850 Main St. Winnipeg, Man.